

ПРОТЕСТ

20 червня ц. р. відбувся “круглий стіл” “Українській мові — правовий захист!”. Було обговорено ситуацію, що складається в Україні у зв’язку з ратифікацією Європейської Хартії регіональних або меншинних мов. “Круглий стіл” провели Всеукраїнське Товариство “Просвіта” імені Т. Шевченка, Національна Спілка письменників, Всеукраїнське педагогічне Товариство імені Г. Ващенко, представники інших організацій.

Напередодні Дня Конституції просвітяни звертаються до всіх співгромадян із проханням приєднатися до ініціатив, висловлених у документі, що пропонується Вашій увазі.

УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ — ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ!

УХВАЛА

“круглого столу” Всеукраїнського Товариства “Просвіта” імені Т. Шевченка, Національної Спілки письменників та Всеукраїнського педагогічного Товариства імені Г. Ващенко у зв’язку з підписанням Закону України “Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних або меншинних мов”

15 травня 2003 року з подачі Президента України 249-ма голосами депутатів Верховної Ради ратифіковано Європейську Хартію регіональних або меншинних мов із такими зобов’язаннями з боку України, які перекреслюють сподівання українців на ліквідацію фактичного колоніального статусу, що в ньому й понині перебуває українська мова, як і загалом сподівання на побудову в Україні національної держави українського народу. На очах усієї Європи вчинено акт відвертого асиміляторства, а численні вимоги до Президента багатьох видатних українських діячів (учених, письменників, працівників мистецтва, народних депутатів) накласти вето на Закон про ратифікацію були проігноровані.

Підписаний Президентом Закон не може бути прийнятим уже тому, що він, перше, фальсифікує, спотворює дух і букву Хартії як високогуманного документа, покликаного захищати мови тих меншин, яким загрожує реальна небезпека зникнення, а по-друге, тому, що він цілковито не враховує ту мовну ситуацію, яка склалася в Україні. А саме: у супереччю положенню Хартії, згідно з яким “розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним мовам” (преамбула Хартії), а також у супереччю застереженню, що Хартія вимагає усувати не тільки “необґрунтовані” обмеження, але й необґрунтовані переваги в розвитку меншинних мов (ст. 7.2), прийняті Україною зобов’язання являють і спрямовані на закріплення переваги в усіх сферах українського життя мови найчисленнішої з національних меншин — російської над державною мовою країни. Не можна не визнати, що включення російської мови до числа мов, що підлягають захистові Хартією, на тлі зневаженого становища, в якому перебуває українська мова, є виявом безпрецедентного політичного цинізму, тим очевиднішого, що внаслідок багатовікової політики зросійщення російська мова і без того посідає панівні позиції у ЗМІ, вищій та професійній ос-

віті, на транспорті, у торгівлі, правоохоронних органах України тощо.

Ратифікацією Хартії в запропонованому Президентом варіанті Верховна Рада України не лише подивувала геростратівським ставленням до все ще не утвердженої, пригнобленої мови титульної нації — української, яка на більшій частині території країни й сама перебуває у становищі меншинної мови, що потребує невідкладного і дієвого захисту, але й зазіхнула на міжнаціональний мир, злагоду в Українській державі.

Не можна не враховувати й неправомірність дій керівництва Верховної Ради у часі прийняття Закону про ратифікацію Хартії, про що свідчать заяви окремих народних депутатів про те, що вони не знали, за який саме варіант законопроекту належало їм голосувати, або й про те, що деякі депутатські картки були використані поза волею відсутніх у сесійній залі депутатів.

Учасники “круглого столу” “Українській мові — правовий захист!” УХВАЛИЛИ:

1. Засудити дії Президента України, який ініціював та підписав Закон України від 15 травня 2003 р. №802-ІУ у редакції, що не відповідає реальному становищу мов в Україні та духові Європейської Хартії регіональних або меншинних мов. Саме Президент Л. Кучма, його Адміністрація, фракції таких політичних партій, як соціал-демократична (об’єднана) та комуністська, голова Верховної Ради В. Литвин несуть відповідальність за нинішнє посилення міжнаціональної напруги в Україні на мовно-політичному ґрунті.

2. Запропонувати фракціям Верховної Ради “Наша Україна”, “Блок Юлії Тимошенко”, депутатам із інших фракцій створити групу науковців, політиків, громадських діячів, що здійснила б правову та лінгвістичну експертизу українського перекладу Хартії на предмет з’ясування міри відповідності наявного перекладу оригіналові, докладно проаналізувала б усі процедурні порушення, що мали місце у часі розгляду питання в парламенті, а також підготувала б такі документи:

2.1. Подання до Конституційного Суду України про невідповідність Закону №802-ІУ Основному Закону України.

2.2. Звернення до Генерального Секретаря Ради Європи, Комітету міністрів Ради Європи, Європейського парламенту та Європейського суду з прав людини з роз’ясненням специфічної мовної ситуації в Україні та проханнями:

визнати Закон України від 15 травня ц. р. №802-ІУ таким, що спотворює вимоги Хартії, найперше в частині включення російської мови як такої, що має в Україні необґрунтовані переваги над державною — українською, до переліку тих мов, до яких застосовується Хартія;

на тій підставі, що прийняті зобов’язання за Хартією ведуть до різкого пригноблення та ущемлення мови титульної нації та вивисують над нею мову найбільшої з національних меншин — російську, визнати ратифікацію Україною Хартії такою, що не має юридичної сили;

запропонувати Україні повторно розглянути дане питання з урахуванням відповідного висновку, що його згідно зі ст. 17 Хартії має підготувати Комітет експертів.

3. Підтримати ініціативу про заснування Всеєвропейського руху “За Європу без асиміляції” як міжнародної громадської організації, що об’єднала б провідних діячів науки, освіти, культури, політиків і державних діячів та слугувала інструментом міжнаціонального порозуміння й реального прогресу європейських мов і культури.

4. Закликати політичні партії й громадські організації національно-демократичного спектру рішуче посилити увагу до проблем не тільки функціонування та розвитку, а й правового захисту української мови. Заохочувати створення робочих груп з питань надання практичної правової допомоги громадянам у відстоюванні їхніх мовних прав, у т. ч. в судовому порядку, здійснювати постійний моніторинг порушень мовного законодавства в кожному регіоні України та вимагати від органів центральної і місцевої влади результативного реагування на ці порушення.

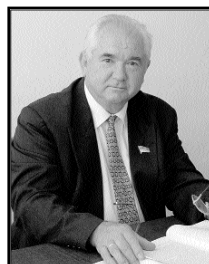
5. Домагатися виконання Постанови Верховної Ради України від 22 травня 2003 р. “Про Рекомендації парламентських слухань “Про функціонування української мови в Україні”.

6. Вимагати від Президента України створення Державного комітету з питань мовної політики, що взяв би під свій контроль стан впровадження української мови в усі сфери державного й суспільного життя.

7. Зважаючи на те, що згубні для української мови зобов’язання за Хартією — то удар по світовому українству в цілому, виступити з цим питанням на розгляд Світового Конгресу Українців у серпні ц. р.

м. Київ, 20 червня 2003 р.

Сьогодні в номері:

Чи виконується Основний

стор. 2

Поляки — українці: 1939—1947

стор. 3

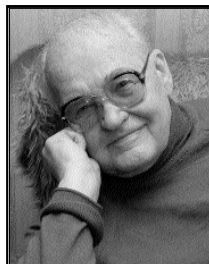
Бездоглядні діти держави

стор. 6

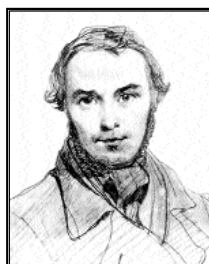
Школа без канікул

стор. 7

Новий твір Анатолія Дімарова

стор. 8—9

Шарикови атакують Шевченка

стор. 10—11

Павло Дворський — учора й сьогодні

стор. 13—14

Волю інституту Бойчука!

стор. 15

7 червня ц. р. в Тернопільському кафедральному соборі та на Березовицькому цвинтарі поминали археолога, літератора-просвітянина, мистецтвознавця Ігоря Герету. Приїхали друзі з Києва, Львова, Рівного... Біля щойно відкритого пам'ятника, автор якого — лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка Ярослав Мотика, згадувалося, як ще рік тому сповнений прекрасних задумів добродій Герета ділився ними з побратимами. Він завжди щиро вболівав за результативність нашої спільної справи. Редакції газети “Слово Просвіти” ще довго не вистачатиме цього вдумливого сумлінного автора.

Є постаті, які немов природою покличуть очолювати, вести за собою. А цей кремезний добродійний велет іще й не цурався звичайної чорнової роботи, був неабияким організатором, а головне — любив доводити розпочату справу до логічного завершення. Мені завжди не вистачатиме його — доброго друга й поради, який умів підставити своє плече в найскрутішшу мить. Щоправда, залишилися з нами пам'ятні статті та конкретні справи Ігоря Герети.

Здобувши вищу історичну освіту в Чернівецькому університеті, 1962 року працював на різних наукових посадах у Тернопільському краєзнавчому музеї. Після шестимісячного слідства засуджений у 1966 році за антирадянську діяльність, спрямовану на відновлення незалежної Української держави, на п'ять років тюремного ув'язнення умовно. Аж до розпаду Радянського Союзу перебу-

БЕРКУТ ПОДІЛЬСЬКИХ ВЕРХОВИН

вав під жорстким наглядом органів держбезпеки та партапарату, і все ж використовував навіть найменшу можливість для наукової та громадської роботи.

Але й за цих умов Ігор Герета вишукував шляхи утвердження української культури. Він був одним із фундаторів та автором експозиції музеїв С. Крушельницької (1963 р.), В. Гнатюка (1969 р.), Картинної галереї Тернопільського краєзнавчого музею (тепер — обласний художній музей, 1978 р.), про які видав у видавництві “Каменярь” нариси (про музей Гнатюка спільно з О. Череминським), заснував музей Леся

Курбаса у Старому Скалаті 1987 р., за який боровся протягом двадцяти років, аж до останніх днів.

Уже в незалежній Україні вчений активно працював над створенням музеїв — Патріарха Йосипа Сліпого у с. Заздрість, політв'язнів у казематах Тернопільського КДБ, сучасного українського мистецтва на Медовій. Розбудовував засади першого археологічного музею-парку у с. Чернелів-Руський Тернопільського району. У 1993—1994 роках виставка творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва із його збірки “Мистецтво друзів” експонувалася в Тернополі та Львові.

Як археолог, І. Герета відкрив сотні археологічних пам'яток та вів дослідження майже двадцятьох. Найбільше його досягнення — розкопки могильника черняхівської культури III—IV ст. у с. Чернелів-Руський, який має європейське значення. Матеріали з цього могильника, а також із могильника в с. Романівка експонуються на міжнародній виставці в Німеччині (її подальший маршрут: Норвегія, Франція, Італія, Японія).

У 1980—1981 роках учений став співавтором трьох академічних монографій про археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині, співавтором історичних нари-

сів про Тербовлю (1971 р.), Бережани (1979, 1980 рр.) і Чортків (1985 р.), а також автором видань про художників І. Хворостецького, І. Марчука, Я. Омеляна (1993 р.) і співавтором видання “Художники Тернопільщини” (1994 р.). Опублікував близько 100 статей в енциклопедіях, збірниках та журналах України, Канади, Росії, Сербії, Словаччини, Польщі та близько 700 газетних статей і заміток.

Ігор Герета був редактором або рецензентом майже двадцяти видань Інституту національного відродження України, членом редакцій та редколегій кількох збірників та журналів. А деякі

його літературні твори опубліковано тільки нещодавно, зокрема й оригінальну книжку поезії та прози “Скиба неба”.

Значною була й громадська робота І. Герети. Так, у 1978 р. він заснував при картинній галереї мистецький клуб із конспіративною назвою “Золотий вересень”, який діяв до 1985 р. і певного часу був репресований. У 1988 р. став співзасновником першої в Тернополі опозиційної організації “Тернове поле” й товариства української мови, у 1989 р. — товариства “Меморіал”, у 1991 р. — художньої премії імені М. Бойчука та Інституту національного відродження України, у 1992 р. — кафедри української культури в Тернопільській вищій духовній семінарії ім. Йосипа Сліпого, у 1993 р. стипендії ім. М. Литвина для студентів-бандуристів із Тернопільщини тощо. У 1989 р. І. Герету було обрано членом проводу Тернопільської крайової організації Народного Руху України, а згодом — членом її Великої ради. Він був депутатом обласної ради, головою комісії з питань культури й духовного відродження.

На знімку, що публікується, Ігор Герета — у колі найближчих друзів. Стоять (зліва направо) художники Ярослав і Ярослава Мотики, народний депутат України Ярослав Кендзьор із дружиною, сидять: Любомир і Марія Крупні та автор цих рядків. Ігор, як завжди, у центрі. Немов беркут, який обіймає нас, думаючи про вічне.

• Микола ЛИТВИН

Народилася Лідія Костянтинівна в місті Дарниця (тепер це район Києва) 5 квітня 1923 року в родині службовців. Батько — інженер-будівельник, мати — вчителька. 1934 року родина Білецьких переїхала до Києва, оскільки батько працював на будівництві київського мосту. По закінченні середньої школи № 7 Лідія Костянтинівна навчалася у музично-драматичній консерваторії, яку очолював син Миколи Лисенка Остап. Під час війни вона працювала в редакціях газет “Київська правда” та “Література і мистецтво” (тепер “Культура і життя”). З 1944 року і до останніх днів життя Білецької було пов'язане з інститутом театрального мистецтва

«ЧИМ БІЛЬШЕ ВИ ВІД СЕРЦЯ ВІДРИВАЄТЕ...»

5 квітня 2003 року виповнилося б 80 років видатному педагогу, професору, заслуженому діячу мистецтв України Лідії Костянтинівні Білецькій.

Її ім'я добре відоме у великій театральній родині. Вона є автором багатьох статей та наукових праць, зокрема, “40 років українському радянському театру”, “Видатні діячі українського радянського театру”, “Шевченко і театр”, “Леся Українка і театр”, “Мистецтво життєвої правди”. До 100-річчя заснування театру корифеїв” та ін. У Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого вона викладала історію українського театру й театру народів СРСР. Театральне життя XX століття цікавило її найбільше — колектив будь-якого театру вважав за честь запросити для огляду власної творчості Лідію Костянтинівну. А Хутір Надія, що на Кіровоградщині, був місцем її паломництва, куди вона приїздила зі студентами та колегами майже щороку.

ім. І. К. Карпенка-Карого: аспірантура, захист кандидатської дисертації, присвоєння їй звання доцента, професора та, нарешті, заслуженого діяча мистецтв України.

35 років Лідія Костянтинівна була деканом заочного відділення КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого. Але будь-які звання меркнуть у порівнянні з найвищою нагородою — любов'ю та щирим ставленням колег та студентів. Для них вона була найкращим педагогом, Людиною з великої літери, яка опікувалася студентами як своїми дітьми. Не вона вчила їх, а вони вчилися у неї людяності, доброти й професійному ставленню до будь-якої справи. Її дім являє собою родинне те-

атральне гніздо, де місця вистачало всім, з якого вилітали у велике життя повні наснаги та життєвої мудрості вчорашні студенти.

8 квітня 2003 року в КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого відбувся вечір пам'яті педагога-легенди.

Серед присутніх — однокурсники, учні майстра та сьогоднішні студенти інституту. Вів вечір завідувач кафедри театрознавства, професор Анатолій Васильович Поляков. “Ця скромна зала інституту театального мистецтва наповнена енергетикою духу, високого інтелекту та творчості багатьох митців української сцени і театральної педагогіки”, — почав він. Поруч із іменами Леся

Курбаса, Гната Юри, Наталії Ужвій, Амбросія Бучми Анатолій Васильович поставив ім'я Лідії Костянтинівні Білецької. Подібні вечори пам'яті стали вже традиційними. Вони є унікальною можливістю для студентів доторкнутися до минулого, поспілкувавшись із видатними діячами-сучасниками.

Ростислав Филичук, Богдан Ступка, Валентина Зимня, Василь Неволов, Лариса Кадирова, Ігор Безгін, Валерій Курбатов, Володимир Горянський — ці імена без звань та регалій відомі не тільки тим, хто зростав та мужнів у родинному колі інституту театального мистецтва, але й далеко поза його межами. Кожний із них пригадав теплі щемливі випадки з минулого. Але кульмінацією вечора став виступ Валерія Курбатова. Його виконання улюблених романсів “найкращого педагога”, а особливо однієї з найтужливіших пісень, виконаної а капела — “Стоїть гора високая” — просто зачарувало всіх присутніх. До речі, студент Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, блискучий скрипаль Олександр Шевченко — єдиний серед її студентів, хто погодився безкоштовно взяти участь у вечорі.

А у фіналі вечора зі словами щирої подяки виступила сестра Лідії Костянтинівни Олена. Саме вона була її вірною супутницею протягом усього життя. Їхній дім і досі називають домом сестер Білецьких, який до сьогодні відкритий для усіх, хто ще не викреслив зі своєї душі Любов, Доброту, Совість і Працездатність.

• Людмила ГУРЕНКО, студентка IV курсу КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого

Енергетиці цієї жінки можуть позаздрити мляві сучасні дівчата, які вже у 20 років відчують себе втомленими й пересиченими. Вона ж вражає своєю закоханістю у життя. Вимагає щирості від інших, бо сама максимально щира в усьому: в роботі, почуттях, спілкуванні.

Вона зачаровувала публіку по всьому світі — в Україні, Росії, Італії, Франції. І завжди була бажаною гостею будь-якої європейської опери. В Ла-Скала вона була другою українською співачкою після знаменитої Соломії Крушельницької.

Своїми спогадами з читачами нашої газети ділиться народна артистка СРСР, народна артистка України, лауреат премії імені Тараса Шевченка, котра понад тридцять років чарує глядачів своїм прекрасним голосом у Національному оперному театрі, Марія Юрїївна Стеф'юк.

Тому, піднімаючись до її квартири сходами, хвилювалися. Так зустрічі бувають не часто, а можливо, навіть раз у житті. Задзвонила, тиша, згодом почувся гавкіс собаки, лагідне “Зачекайте!”, нас зустрів і відразу привітав маленький пікінес Кирилко.

Марія Юрїївна запросила до квартири. Така проста, така вродлива, і така велична, справжня українська жінка.

“Проходьте, дівчатка, сміливіше”, лагідно промовила господиня. І ми відразу потрапили до іншого світу — світу мистецтва, світу жіночих фантазій та витворів співачки, світу, куди потрапляє не кожен, а лише той, хто може цілком зрозуміти, як жінка на все життя залишається жінкою, як вона проносить це через усе життя, як зберігає те в собі, як намагається передати іншим.

Найбільше в квартирі вразила бібліотека господині, яку вона збирає з молодих років, картини з її зображенням. До речі, одна з них сподобалася найбільше.

— Ця картина, — говорить Марія Юрїївна, — малювалася раз за все життя.

— Як це?

— Цей хлопець був колись палко закоханий у мене, я подарувала йому своє фото. Одного разу він попросив прийхати на вокзал і забрати його подарунок.

Я була так здивована і приємно вражена, коли він подарував мій портрет у рамочці. І, найголовніше, виконав цю роботу, а після того більше ніколи не брав пензля до рук.

— А що пиш з цим юнаком?

— Це вже, дівчатка, доктор медичних наук, професор, мешкає в Москві. Наші стосунки не склалися, я дуже ранила його серце і душу, бо не відповіла на його кохання. А він проніс його через усе життя.

Марія Юрїївна запросила нас також до своєї зеленої кімнати для гостей.

Усе в зеленому кольорі, бо він заспокоює, пояснила вона. Скільки в цій кімнаті побувало іменитих гостей. Адже двері квартири завжди відчинені для них. Зокрема, народна артистка України Ніна Матвієнко з чоловіком, народна артистка України Ніла Крюкова, прозаїк Василь Шкляр, поет Ігор Римарук і багато інших знаменитостей.

У залі артистки також затишно, картини Івана Марчука, Бориса Пласкія, Юрія Лесюка.

Вразила колекція невеличких подушечок. До речі, у кожній з них своя історія.

— Цю мені подарували під час гастролей в Англії від самої королеви, цю в Арабських Еміратах. Мій спів дуже сподобався одному шейху. Він також подарував мені персня. Подушечку у вигляді сердечка разом із великим букетом

МАРІЯ СТЕФ'Ю : «МЕНЕ ЗАПРОШУВАЛИ ДО ЛА-СКАЛА ЩЕ ДЕСЯТЬ РОКІВ ТОМУ...»

квітів отримала в Німеччині від свого шанувальника. Ця — з Іраку.

На одній із картин співачка в гуцульському вбранні, коли тільки починала свій акторський шлях, і чомусь художник зобразив її з сумними очима.

— Співачкою мене зробили батьки, особливо мама, Марія Василівна Стеф'юк. На жаль, півроку тому її не стало. Вона прожила нелегке життя. Пережила Німеччину, заміж вийшла вже після війни, народила двох дівчат (у мене є молодша сестра, вона вчителька). Страшенно любила аматорський спів, драматичне мистецтво. Саме завдяки її участі у виставах я дізналася, хто такий Марко Кропивницький, Ольга Кобилянська, Садовський. Удома веліси розмови про літературу, поезію. На той час це була родина прогресивних сільських інтелігентів. Вони дуже хотіли, щоб я вчилася, доклали до цього багато зусиль... Мама мала прекрасний голос, виконувала партію Одарки з опери Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм”, і саме з цим номером приїздила до Києва. Тому, закінчивши школу, відвезла доньку Марію навчатися до Снятинського музичного училища на факультет диригування.

Якось я приїхала у Київ на фестиваль і мене почув професор Київської консерваторії Деметрій Євгенович Євтушенко. Він майже за руку відвів мене до консерваторії і, хоча іспити вже почалися, мене прослухали й зарахували. Мама плакала від щастя, що я навчатимуся музики в Києві. Але, скажу відверто, мені важко було в Києві. Дуже сумувала, за Снятинном, мамою, всім тим звичним, що мене оточувало вдома. У кімнаті гуртожитку жило 8 чоловік. Було шумно й весело, навіть занадто весело. Усе-таки я не витримала і втекла додому. А як же ж мені було добре вдома, біля мамі!

Той вечір запам'ятала на все життя. Її радо зустріла мама, вона довго розповідала про свої труднощі, свої розчарування в житті, про те, що вона чужа в тому сіро-

му, кам'яному місті, що її душа тут, серед зелених галявин і знайомих лісових доріжок. Мати вислухала її, заспокоїла. Заспокоїлась і Марія, котра вже вблагала матір, що вона нікуди більше не поїде.

Але вранці Марія Василівна розбудила доньку і повела її на автобус.

— Там твоя доля, там твоє майбутнє, — сказала вона. — Тримайся, будь сильною, і Господь допоможе тобі.

З цими словами Марія Стеф'юк знову приїхала до консерваторії, продовжила навчання.

— А хто був Вашим першим викладачем у консерваторії?

— Моя вчителька в консерваторії, Наталія Йосипівна Захарченко, народна артистка України, та її чоловік, Андрій Іванов, народний артист Радянського Союзу, який співав не тільки в нашому, а й у Великому театрі, зробили для мене дуже багато. Навіть навчали мене аристократичних манер, вміння поводитися за столом. У мене щастя на розумних і красивих людей, які збагачували мою душу, розум, поряд з ними я ставала добрішою. В наш час це особливо важливо — не робити того, за що тобі потім буде соромно. Кожного разу, коли я виходжу на сцену, я віддаю своє вміння, своє серце, свою душу. Інакше не можна... Кожного разу треба доводити, що ти чогось варта. Я завжди пам'ятаю слова Б. Гмирі: “Я співаю в залі, де є 100 чоловік. Співаю складну музику, хоча публіка чекає чогось легкого і зрозумілого, але я впевнений, що в залі є хоча б одна людина, яка знає, що я роблю і для чого я це роблю, і я щасливий цим”. Я завжди це пам'ятаю, беру це за приклад і завжди цим живу. Як колись сказав І. Смоктуновський: “У мене немає такого слова як халтура, бо це тоді вже ти не актор”. Я ніколи не виходила і не виходжу на сцену, щоб “відспівати”, в кожному виступі має бути стовідсоткова віддача. Якщо раніше я готувалася до вистави за 2 дні, то тепер за два тижні я працюю над собою, бо публіка

вимагає певного рівня, а для мене дуже важливою є оцінка слухачів. До речі, перша моя вистава — “Царева наречена” Римського-Корсакова, де я співала Марфу. У залі сиділа моя вчителька, котра дуже переживала за мене. Але в неї був такий принцип — ніколи не критикувати після вистави. Все, що вона думала про мій спів, вона говорила наступного дня. Після вистави акторам так потрібні оплески, визнання публіки, і це закономірне явище. Взагалі критика — це дуже рушійна сила, на жаль, сьогодні нікого по-справжньому, професійно не критикують, тільки хвалять. А я б хотіла отримати серйозну професійну критику, це дуже допомагає в роботі. Коли я співала в Ла-Скала, в Мадриді, ми з таким нетерпінням чекали вранішніх газет, де йшов суворий огляд вистави.

— А буває, що зраджує глядач?

— Так, безперечно. Він ніколи не сприймає фальшивої гри. Театр здебільшого відвідують знавці цього мистецтва, елітний глядач, вони відчують наші помилки. І вже просто не запросять “на біс”. Пригадуєте слова відомого Дягілева “Третій вихід “на біс” — доля Богів”. А одного разу я бачила танок Нурієва. Це було щось неймовірне. Здавалося, що спочатку він танцював із Богом, потім із Сатаною. Його душа була далеко від публіки. Весь зал аплодував йому стоячи 1 годину 20 хв., знову і знову, викликаючи “на біс”. Це справжнє велике мистецтво.

За все своє акторське життя я лише кілька разів відчула на сцені такий стан душі.

— Маріє Юрїївно, Ви завжди маєте прекрасний вигляд і на сцені, і в житті. Як Ви цього досягаєте?

— Мати гарний вигляд — це найголовніше для людей нашої професії. Адже глядачі йдуть не лише послухати наш голос, а й подивитися на нас. Театральні костюми для мене завжди шила одна жінка за ескізами, які я знімала з костюмів своїх колег під час гастролей за кордоном. Нині я користуюся послугами ательє “Іван-

на”. І задоволена їхньою роботою.

Тут мені пошили й дещо з театрального реквізиту. В побуті віддаю перевагу строгому вбранню. Брюки, спідниці, жакети, блузи пастельних тонів. Щоб було зручно, щоб подобалася оточуючим. Декілька разів їжджу до Трускавця, там у мене знайомий косметолог, роблю маски для обличчя, масажі, готують креми. А буває, що й сама застосовую просто природні маски. Як-то кажуть, що є під рукою. Чи то кефірні, чи огіркові, чи полунічні маски для обличчя.

А взагалі, не це головне. Треба щоб була гарна їжа, спокій душі. До речі, коли нервую — у мене холодильник не закривається, а коли спокійна — легко переносю будь-яку дієту. В оперних співаків існує обмежень щодо їжі, напоїв, життя. Скажу відверто, я люблю шампанське, хоча це часто забороняється.

— Хто найчастіше був Вашим ром по сцені?

— За своє театральне життя мала їх багато. Але завжди віддавала перевагу партнерам із сильним голосом. І це, безперечно, Анатолій Солов'яненко. З ним ми працювали найчастіше, бували разом на гастролях.

— Які спогади залишилися у Вас про нього?

— Анатолій Борисович був справжнім величезним талантом, прекрасний тенор, наш “український соловей”. Він постійно працював над собою, тримав себе у формі. Бо добре розумів, що то візитна картка актора. Якось ми були на гастролях у Канаді. Нас поселили в сусідніх номерах. Кожного ранку о 5-й годині в номері Анатолія Борисовича я чула гуркіт, спати вже не могла. А коли запитала його, чим він там займається так рано, відповів — гімнастикою йогів. Це допомагає збільшити обсяги грудної клітини.

“Марічко, не пий нерозбавленого вина”, — часто говорив мені. До речі, він сам не вживав спиртного, не в після 19-ої години, дуже беріг горло, боявся застудитися. Був замкнутою людиною, не любив гучних компаній, жив своїм окремим життям. Але для мене він залишився прекрасним актором, сильним партнером, яких було в мене по сцені не так вже й багато.

А я люблю життя. Люблю погомоніти з друзями, приготувати для них щось смачненьке. Хоча здебільшого сама не їм того — все для гостей. А в піст я більше п'ю води, очищаю організм і душу.

— Ви віруюча?

— Так, ще з дитинства батьки говорили, що Бог завжди дивиться на нас. Він бачить, що ми робимо доброго, що лихого. Моя бабуся казала мені, що я маю бути щасливою, бо Бог наклав мене краєм Свого плаща. До речі, вона доводилася троюрідною сестрою Лесю Мартовичу. Вже минуло багато років, а чомусь завжди згадую ці слова. І завжди роблю людям лише добро, я люблю своїх друзів. Хоча в моєму житті зустріла їх не так і багато. Серед моїх справжніх друзів — концертмейстер нашого театру, заслужений артист України Костянтин Фесенко, народна артистка України Світлана Добронравова та інші. З ними я завжди почуваюся добре, вони мене підтримують і розуміють, можуть надати конкретну допомогу в скрутні хвилини.

— Маріє Юрїївно, а яким чоловікам Ви віддасте перевагу?

— Розумним, щедрим. Дуже не люблю скупих людей. У сім'ї лідером повинен бути чоловік. Якщо він навіть не лідер, жінка повинна намагатися зробити так,

фото Г. Оборської

щоб він себе ним хоча б відчував. Я ніколи не хотіла одружитися зі співаком. Двоє акторів у родині — це занадто. Чоловікам набридає лицедійство вдома.

Стомлений, він повертається з роботи, і хоче бачити свою дружину в домашньому вбранні, таку лагідну, покірливу, ніжну. Щоб він їй і пожалівся, щоб вона його вислухала, приголубила, заспокоїла. Пригадуєте вислів — щоб дружина була як мама. Ось саме так. А багато жінок забувають про це, не можуть себе стримати. Додому повертаються збудженими, і намагаються все це перекласти на плечі свого супутника життя, здебільшого терпіння у чоловіка закінчується, і тоді це вже не родина.

Я завжди намагалася зробити затишок в своїй оселі, але часті гастролі, театр забирали багато часу. І зовсім мало лишалося його для моїх рідних. Актор дуже рідко може поєднувати творчість і сімейне життя. Є і такі творчі сім'ї. Зокрема, народна артистка України Ніна Матвієнко зі своїм чоловіком Петром виростили трьох дітей, всі вони вже дорослі. Це прекрасне подружжя, мої друзі.

Моє сімейне життя не складалося. Але своїх дітей я б виховала так, щоб вони знали, що їм треба взяти від батьків і передати вже своїм дітям.

— *Хто був для Вас взірцем на сцені, з ким Вам подобалося працювати?*

— Це було сузір'я знаменитостей: Гмиря, Гнатюк, Чавдар, Руденко, Мірошніченко. Всі разом вони утворювали фундамент нашої духовності, нашої оперної культури.

— *Вам ніколи не пропонували залишитися працювати за кордоном?*

— Були пропозиції. Зокрема, мене запрошували до Ла-Скала брати участь у виставі "Богема" Пуччіні. Але про це я дізналася лише через десять років. Їм сказали, що я хвора, мені не можна перетомлюватися. А можливо б, зараз моє життя було іншим. Але б я не залишилася там, ностальгія за Батьківщиною починається навіть під час гастролей. Я завжди прагну швидше повернутися додому, де я потрібна, де на мене чекає мій глядач. Але є різні люди, можливо хтось, навпаки, хоче залишитися і працювати за кордоном. Адже там актори краще забезпечені в матеріальному плані.

— *Пані Маріє, про що Ви шкодуєте, чого б Вам хотілося понад усе?*

— Лише про одне: що я вже не молода, і не можу зіграти Джульєтту, я заздрю молодим, говорю відверто, і немає жінки, яка б не заздрила молодості, але ніхто про це не говорить відверто. А в душі я ще Джульєтта. У мене ще стільки сил, стільки натхнення, ще так хочеться співати, здивувати свого глядача чимось новеньким. Мене все менше запрошують до театру, бажалося б багато частіше. Я добре розумію, що треба поступитися молодим, що прийде час, і я піду зовсім. Але хочеться, щоб це було не раптово. Щоб я залишила слід після себе, виховала хоча б двох учнів. До речі, в мене в консерваторії п'ятеро учениць. Нині передаю їм усе, що здобула сама за 30 років. Дівчатка хороші, вони бувають у мене вдома. Ми влаштуємо день народження кожній з них. На свята ми разом. Можливо, саме хтось із них замінить мене на сцені. І я побачу її прем'єру Джульєтти, і її гарно сприйме глядач — то буде найвища оцінка мого творчого життя.

У світлиці Товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка відбулось відкриття персональної виставки Наталії Дворяківської "Глина, що дзвонить". Майстер традиційного народного мистецтва, пані Наталя працює в оригінальній техніці, відштовхуючись від народного розпису водяними фарбами по білій глині. Також у доробку художниці є розпис по дереву та картини на полотні і глині темперою. Картини ілюструють народні обряди, свята, біблійні та історичні сюжети.

Часом ще й тепер у звичайній сільській хаті диво-дивне побачу. Чи то різдвяний голуб, дідусь, колядник чи ангел — і заболить мені душа, що відійшло те все, минулося. Не можу змиритися з тим. Спочатку я збирала ті скарги, а потім, коли зустрічала художників, котрі ще не втратили почуття до прадідівської хати і прадідівських звичаїв, розповідала, показувала.

Мені щастило... Приходили художники, народні майстри до Музею народної архітектури та побуту України. З радістю згадувати зустрічі. У їхніх творах деколи до мене прозирає давно забутий образ-символ. І чим непевніший час переживає суспільство, тим настійніший інтерес до духовного надбання предків, до осмислення їхніх символів, обрядів...

Якось на ярмарку в музеї зустріла молодшу художницю, яка виставила свої роботи... Мене вразив мелодійний передзвон глиняних дзвоників. Коли підійшла ближче, то з розписів на дзвіночках виглянула дідова хата, калина, квіти Параски Хоми, ангели і миколайчики Танасія Філіпчука... Познайомилася, і вже тоді я відчувала, що Наташка Дворяківська, так звали художницю, буде працювати над обрядово-звичаєвою символікою.

Наташка народилася в Києві у родині художників. Удома завжди була творча атмосфера. Малювали батьки, і разом з ними малювала Наташка. Потім доля попроварила її до київського художнього технікуму на відділення художнього оформлення. Уже в технікумі художниця зрозуміла, що без вивчення народної творчості не зможе глибоко передати те, що її хвилює. А хвилювало цю ще зовсім юну майстриню багато що. Спогади дитинства, Барішівка, прабабуся Галя, яка співала їй прекрасних народних пісень, оповідала про чесний та працюватий рід, на який, як грим з ясного неба, впали голод, репресії. І досі бринить у серці Наташки улюблена пісня прабабусі "Літа мої молодії на кленовій мості". А ще прабабуся розповідала про своїх землячок — художницю Галину Собачко та Катерину Білокур, читала вірші Тараса Шевченка, співала пісні Марусі Чурай. Тож не дивно, що всі ті розповіді, пісні потім почали вимальовуватися в картинах художниці, але найперше — на дзвониках.

Дзвони, дзвіночки стали першими символами з української символіки, які Наташка почала творити. Дзвоників різдвяних, великодніх, весільних... Чому саме

дзвоників? Художницю зацікавив той простір, що дозволяє створити свій особливий світ. Цікава форма. Крім того, всередині дзвіночка вміщена особлива позитивна енергія Дзвона. Розписи разом із формою і звуком складають цілий магічний світ. Сферична купольна форма дозволяє створити розгорнутий сюжет. Повертаючи дзвоник, ідемо за сюжетом. Ось переді мною різдвяний дзвоник. Починаю оглядати його зверху: небо, на ньому сяє різдвяна зірка, під нею сидить діва Марія з немовлям Ісусом Христом, далі — старенька хатка, з дверей якої виглядає корівка. По-

різдвяною тематикою, — розказує художниця. — Розробляю сюжети на кераміці. Використовую технологію розпису по білій глині водяними фарбами. На цю техніку наштовхнув мене розпис українських хат та печей.

Беру до рук Наталчиних ангеликів. Ось рожево-блакитний — піднесений неземний смиренний вираз обличчя, вираз Божої благодаті. Цей ангелик має приносити мир і спокій у дім, який прикрашатиме. А ось ангел-хлопчик. Він благословляє хрестом усю оселю. Кремеаний, у традиційній українській одязі. Він ніби член родин-

волі повертаю дзвоник і бачу, що із-за гір до маленького Ісуса прямують волхви з дарами, за ними звелися високі дуби, а там — місто, дерева, ніч...

Розмовляю з Наташкою Дворяківською в її майстерні. На столі вервечкою розкладені глиняні ангели, миколайчики, панянки, коники та козаки, хрестики, картинки на керамічних плакетках.

Миколайчики... Кожен — інший. Ось цей — ніби злетів із різдвяних картин Софії Гуменюк, другий — з обійстя Марії Приймаченко, а самий крайній, — як святий Миколай, який витає між ікон Танасія Філіпчука.

— Зараз я працюю над

ни. А це — суто різдвяний, у святкових зірках. Зірки золоті по глибокому синьому тлу крил, що обрамлюють голівку з німбом.

Тішать очі миколайчики. Миколай класичний — із німбом, у ризи. В одній руці тримає палицю, в іншій — торбу з хрестом, у якій дарунки. Поряд — Миколай у жупані та у вишитій сорочці. І у всіх Миколаїв добрі, лагідні обличчя...

Надзвичайно цікаві картинки на керамічних плакетках. Святий Миколай визволяє козаків із турецького полону, допомагає рибалкам. Поряд — картини за темами народних пісень (прабабусина тема), біблійний серіал.

— Взагалі, дуже цікаво займатися творчістю, — каже Наташка. — У мої плани входить відновлення атрибутів народних свят та побуту за Вашими матеріалами, пані Романо. Хочу зробити ще різдвяний

ГЛИНА, ЩО ДЗВОНИТЬ

свічник, дзбанята, а ще вабить великодню тематику — оті великодні голубки з вашої колекції.

Минуло вже більше десяти років, як пані Наталя займається обрядовою символікою. Привезені мною з експедицій нові експонати — сонечка, панянки, птахи (зокульки, жайворонки), писанки, дзвоників, хрести, свічки — пані Наталя відтворює і розписує. І тішать око її виробни на ярмарках у Музеї на-

бом, дзур-дзур... Душа людська святиться у церкві, де є хрест і купол, що єднають нас з Богом, а дзвін кличе до церкви, до свята...

Поможи, Господи, стріти мені таких людей, як Наташка Дворяківська. Ці люди навіртають зневірених до звичаїв і обрядів, відтворюють справжні перлини символів наших.

І з радістю думаю, що в Музеї народної архітектури та побуту України на ярмарках літньому та осінньому з'явиться ще один майстер, який причастить багатьох людей до споконвічного духу наших предків...

Нагадую собі Юра Срібнарчука з Покуття, який оповідав мені, що колись в одвіті за душу дитини були не тільки тато й мама, а ще й нанашко (хрещений батько). Тож разом навітали ту малесеньку душечку на добро добром — робили дарунки на Миколая, Різдво, Великдень, Трійцю... Дарували ангеликів з добрим очима, які пильнували за дитятком, бо великий труд виростити чесну, справедливую й богоугодну душу. Дарували ще хрестики, голубків, бичків.

— Я те робив і при тім вговорював сина чи внука, аби злого не робив ес, не сказав ес, не подумав. Дитина слухає і то в голівціклада еси, а душі із того хосен потім є. А тепер Барбі купують... і нема коли дитини вговорювати, телевізор, як бугай, реве, а діти бігають по хаті, скачуть, верещать... Мало лише нагодувати і в кросівки "адідас" узутти — а душа дитяча залишається німа, безсловесна.

...І все ж не обірвалася традиція. Оживає глина в руках народних майстрів та художників. Таких, як Наташка Дворяківська. Глина, що дзвонить...

● Романа КОБАЛЬЧИНСЬКА, етнограф

● Лариса ТРОЦЬКО, Людмила ШПИТЯК

НАЦІОНАЛЬНА ЧИ ОСЕРЕДОК РУСИФІКАЦІЇ?

Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, заснована в 1886 р., є одним із найстаріших культурно-просвітницьких закладів України. Нині на зберіганні в цій книгозбірні знаходиться близько семи мільйонів друкованих одиниць.

Як працює цей величезний осередок знань сьогодні? Чим спричиняється до розбудови Української незалежної держави? Подивимося на це зсередини, очима нашого дописувача, якому доводиться часто користуватися послугами цього українського наукового центру.

У січні ц. р. громадськістю нашої країни відзначались ювілейні дати: 6 січня — 65-річчя видатного українського поета Василя Стуса, 29 січня — День пам'яті Героїв Крут. 10 лютого 1900 р. утворено першу в Україні політичну партію — Революційну українську партію (РУП), засновником якої був славний син України — Микола Міхновський. Ніхто в бібліотеці про ці важливі дати — анітень. Ні відділ масової роботи, ні відділ україністики. Нічим не відзначили ці відділи й 9 березня — День національної культури, не згадали “не злим, тихим словом” Т. Г. Шевченка в цей день його народження.

Третього квітня 1918 р. народився найвидатніший український письменник ХХ ст. Олесь Гончар, юнацькі роки якого були тісно пов'язані з Харковом. Тут він закінчив у 1937 р. Харківський технікум журналістики, працював після його закінчення в одній із обласних газет. У 1939 р. вступив на філологічний факультет Харківського університету. З третього курсу навчання добровольцем пішов на фронт. Харків'яни пишуться тим,

ОБУРЕНИЙ ЧИТАЧ

що життя видатного майстра українського художнього слова так тісно пов'язане з нашим містом. На стіні центральної університетської бібліотеки встановлений барельєф письменників. А в науковій бібліотеці ім. Короленка відділ масової роботи свідомо чи несвідомо проігнорував ювілей Олесь Гончара. Чому в ХДНБ ім. Короленка відділи україністики та масової роботи проігнорували ювілей Григорія Ващенко, також невідомо. А про життя і героїчну боротьбу таких славетних осіб Нації, як Симон Петлюра, Євген Коновалець, Степан Бандера, Ярослав Стецько, Роман Шухевич (Тарас Чупринка), Дмитро Донцов, Микола Міхновський, та інших борців із окупантами різних мастей — червоних і брунатних, — і поготів не прийнято згадувати у відділах бібліотеки.

Державною мовою з читачами в бібліотеці ніхто не розмовляє — ні рядові бібліотечарки, ні керівні особи, хоча серед них є чимало працівників, які добре володіють українською мовою. Всілякі експресії в бібліотеку також проводяться мовою сусідньої держави. Керівники бібліотеки стверджують, що немає потреби переходити на українську мову. Мовляв, читачі й екскурсанти не сприймають спілкування з ними українською мовою.

Неймовірно, але факт: читальний зал відділу україністики не одержує в цьому році газети “Літературна Україна” — центрального органу Національної Спільноти письменників України.

Зате на видних місцях на полицях читального залу періодичних видань лежать “Комуніст”, “Правда”, “Советская Россия”, “Рабоче-крестьянская правда”, “Красное знамя” (газета комуністів Харківської області) і їм подібні.

Нині в бібліотеці пішов погос, нібито пан міністр Богуцький “пообіцяв підтримати” ідею надання цій бібліотеці статусу **Національної (!)**. За що?!

• Всеволод СИЧ

ФОРМА І ЗМІСТ НАШОГО ПРАВОСУДДЯ

Нещодавно мені довелося брати участь в одному цивільному судовому процесі.

Суддя районного суду, молоденька гарна жіночка з зачіскою “кінський хвостик”, проводила судові засідання мляво та неприховано зверхньо, так, неначе хтось її присилував це робити попри її волю. За вікнами — літо, і суддя відправляла правосуддя, сидючи в прозорій мереживній блузі та максі-спідниці з глибоким розрізом майже до стегна.

Згідно з Законом “Про статус суддів”, суддя повинен бути в мантиї, опис і зразки якої затверджені Президією Верховної Ради. Мантия (із закріпленням на ній нагрудним посадовим знаком) — це передбачений законом символ судової влади. Воно і зрозуміло: адже відповідна зовнішня атрибутика, (зокрема обов'язковість форменого одягу), не тільки впливає на внутрішню зібраність посадової особи, а й репрезентує в її особі державу.

Але, хіба до ретельного розгля-

ду справи було згаданий судді, коли в нещільно причинені двері час від часу заглядав молодик і багаторазово вказував їй на свій наручний годинник? Можливо, це був її колега, приятель чи навіть наречений. Проте ще Ціцерон повчав: “Чесна людина, вдягаючи суддівську мантию, про особисті симпатії забуває”.

Мене здивувало й те, що слухання справи відбувалося в невеликому кабінеті судді, хоча поряд порожнів просторий Зал судових засідань. У тісній кімнаті зібралися (окрім судді та секретарки) позивач, відповідач, адвокат та декілька зацікавлених родичів сторін. До кабінету час від часу запрошувалися свідки, яким уже не було де притулитися.

Байдужість — категорія моральна. І якщо ця погана властивість людині природно притаманна — ніяким Кодексом судової честі її не виправити. Уже з самого початку судового процесу стало зрозуміло, що суддя ні в чому сер-

ГІРКИЙ ДОСВІД

йозно розбиратися не буде. Призначаючи судові засідання на дев'яту годину ранку, вона з'являлася о десятий. А переносячи слухання на кінець робочого дня, нервово вовтузилася на своєму стільці, бажаючи якомога швидше звільнитися та піти.

Раптом, без жодних підстав, вона відмовилася допитати свідків і перенесла слухання на інший раз. Вийшло, що люди марно приїхали з іншого кінця міста, відпросилися з роботи, сплатили за транспорт (у наш час і така дрібничка багато для кого є проблемою), довго очікували в коридорі та пішли без дачі свідчень, безглуздо змарнувавши час.

Після оголошення Судового рішення, “чиновниця без мантиї” протягом місяця та десяти днів без поважних причин затримувала справу, не передаючи її до канцелярії. Секретарка судді дала таке “пояснення”: “Ну, не встигаємо ми підготувати вашу справу, бо в нас і без вас справ вистачає”.

Нещодавно згадана суддя звільнилася з нашої дільниці у зв'язку з... підвищенням посади.

• Леся ТУРОВСЬКА

ЩИРО

НИЗЬКО КЛАНЯЮСЬ!

Дякую Вам, пані редактор, і всьому колективу редакції за вашу газету, необхідну для суспільства й корисну для кожного суцього.

Ви об'єктивно, різнобічно й безкомпромісно на шпальтах вашого тижневика відображаєте важку й наполегливу боротьбу передових, національно свідомих, сил за очищення людських душ від рабського намулу. Ви захищаєте рідне слово від усякої пошесті, наполегливо і з успіхом відроджуєте в свідомості закомплексованих обивателів віру в те, що вони — Люди.

Іще раз спасибі Вам! Низько кланяюсь! Бажаю творчих успіхів!

• Василь СИМОНЕНКО, м. Харків

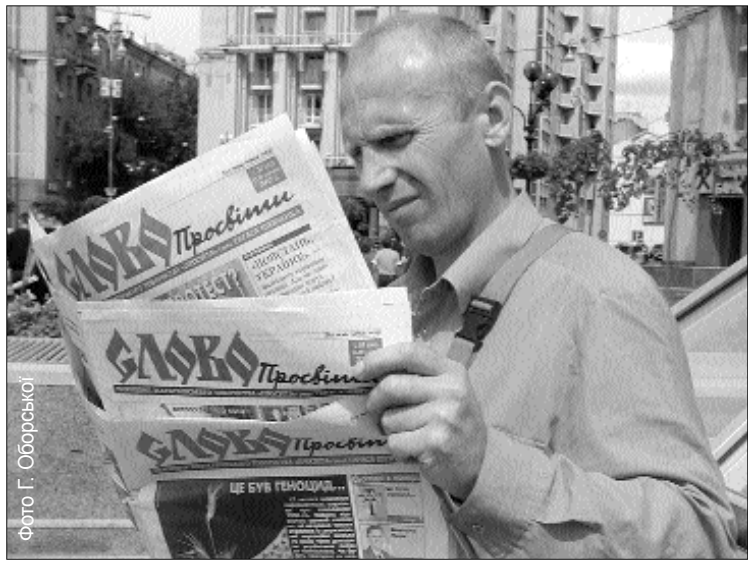

фото Г. Оборської

Конкурс на кращий підпис до цього знімку триває...

ОГЛЯД ЛІСТІВ

Такий підпис запропонувала пані Тетяна Бобровницька до знімка, вміщеного у числі 23 нашого тижневика під рубрикою “Фото на конкурс” (принягіндо звертаємо увагу шановних читачів, що чоловік на вказаному фото читає водночас три (!) числа нашої газети; і саме це є “родзинкою”).

Пані Тетяна добре пам'ятає “Просвіту” ще з тих довоєнних часів, коли Волинь була територією Польщі.

“Ніде правди діти, “Просвіта” була тоді активніша”, — пише Тетяна Володимирівна, бібліотечар-бібліограф вищої кваліфікації, а нині, як вона повідомляє, — на пенсії, живе у злиднях. Проте здорового глузду й оптимізму не втрачає: “Ваша газета мені полюбилася одразу, хоча потрапила до рук випадково. Нині я — її симпатик і пропагандист, рекомендую газету сусідам і знайомим. Підшивка “Слова Просвіти” є в дитячій бібліотеці, де я пропрацювала 40 років”.

Пані Бобровницька вважає, що тижневик обов'язково має бути в кожній оселі, і водночас пропонує, щоб у “Слові Просвіти” більше друкувалося віршів, новел, оповідань, репродукцій майстрів пензля і пера, які живуть далеко від столиці, наприклад, в Острозі, де вона мешкає.

Доктор медичних наук Анатолій Ішук із Київського медичного університету вважає нашу газету сімейною (разом із ним газету читають 3 особи), зазначає, що нам краще вдаються відкриті листи, і пропонує продавати тижневик у метро та в поїздах.

КРІЗЬ МОРОК ДНЯ «ПРОСВІТИ» СЛОВО ЛИНЕ

Шановний Анатолію Івановичу! Місто давно поділене на сфери впливу кримінальних і навколокримінальних осіб. Не лише продаж газет, а й навіть така форма “бізнесу”, як професійне жебрацтво в метро, базується на відповідній організації і технології її здійснення (зокрема на розподілі зон і дільниць на певний період, тінювих фінансових відрахуваннях тощо). Ясно, що ми не хочемо мати нічого спільного з такою формою “роботи”. Газетні розкладки також функціонують на близьких до цього засадах і орієнтовані на російський інтерес (про що й свідчить асортимент видань, що їх вони пропонують на продаж).

Захарій Ковалюк, голова Керченського осередку “Просвіти” надіслав нам свої роздуми з цього приводу: “Зверніть увагу, що там, де високий рівень життя, там навіть не чути про комуністів — ані червоних, ані перефарбованих. І, навпаки, — де комуністи є або недавно були, там бідність та злидні, а справжнього достатку при їхній владі (відкрито чи приховано нomenclатурній) не було ніде і ніколи не буде”.

А ось такі країни колишнього соціалістичного табору, як Польща, Чехія, Угорщина та інші на дружний день після розвалу Радянського Союзу відкинули геть комуністичний шлях і пішли до нормального життя. А ми вже дванадцятий рік топчемося на місці.”

Читаючи цей і подібні листи, не можу позбутися враження, що

значна частина наших громадян — як би це делікатніше висловитися, щоб нікого не образити — налаштована на активне споглядання з песимістичною підкладкою. “Он вони — Польща, країни Балтії, Румунія — скинули з себе яромо й вибудували життя, а ми...” Відомо.

Хотів би тут звернути увагу на одну “подробницю”. Не Польща, не країни Балтії та інші “скинули”, а польський народ (поляки), литовський народ (литовці), естонський народ (естонці) і так далі дійсно скинули з себе цілком конкретне яромо — московської імперії — яка ніколи не визнавала прав інших народів там, де може застосувати свою силу: військову, економічну, ідеологічну, пропагандистську, культурологічну.

Тоді як в Україні — зверніть увагу на публікації, радіо, ТБ — звикли ховатися за два слова — “Україна” і “страна”. І це мало кого ображає. Мало хто (бо, наприклад, цього не бачимо ані в читацькій пошті, ані в прямому ефірі навіть таких каналів, як Радіо “Свобода” і Радіо “Культура”) звертає увагу на те, що не часто можна почути “український народ” або “українці” в якомусь динамічному, подієвому контексті.

Тому за слово **Україна** добре собі ховаються урядові чинники (і чиновники!): “Україна підписала угоду про...”, “У Брюсселі Україна запропонувала”, “Україна вирішила відрадити миротворчий контингент до...”.

Мало б зовсім інший не тільки

зовнішній вигляд, а й внутрішній зміст, якби було: “Від імені українського народу (від нас із вами) угоду про... підписав (такий-то)...”, “У Брюсселі, від імені українського народу... (такий то повноважний урядовець) рішуче заперечив (виступив)...”, “Спіраючись на волю українського народу, у межах наданих йому повноважень, парламент перевагою у 205 голосів прийняв постанову про відрядження українців на допомогу братньому... народові”.

Диявол ховається у дрібницях — це відомо. Ну от і зверніть увагу на таку “дрібницю”, коли навіть у прогнозі погоди в передачах багатьох радіо і телестанцій в Україні фігурує слово “страна”, або “в нашій стране”. І тут таки погода, наприклад, у Санкт-Петербурзі. Мабуть, не для того, щоб нагадати українцям про факт побудови цього міста на козацьких кістках.

Мені також хочеться жити гарно. Але ж, панове українці, війна вже йде! Тільки загарбання території, майна і людських прав на користь іншої держави не супроводжується вибухами й очевидними руйнуваннями. Та й людські жертви цієї війни мають цілком “пристойний” вигляд, умираючи тихо, без зайвого галасу. Навіть навпаки — під радісні вигуки й концерти “під патронатом”.

А українці? Де вони? Хіба ті, що співають “Україна, Україна...”? Чи вже так святково пережили ці дванадцять років, чи вже помітно досягли чогось бажаного?

Щоб досягти, треба спершу сягати. І не лише десятками тисячами осіб на мітингу, який раз на півроку збирає на столичному майдані опозиція.

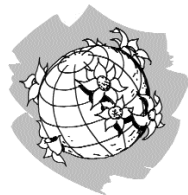
Брак рішучості українців зазначають і наші читачі. Пані Оксана Румянцева з Севастополя пише:

“Улюблені рубрики: “Мова єдина”, “Політика”, “Читацьке віче”, “Гаряча тема”. Вагаю, Вашій газеті бракує сторінки історичного клубу “Холодний Яр”, висвітлювання селянського повстання 1918—1921 рр. ХХ ст. та інших антибільшовицьких виступів українців. Холодоярські отамани отримували від більшовиків жорстокі вироки — розстріли. У вироках зазначалося: “Конфіскувати майно неможливо через його відсутність”. Бо не “гаспадами” вони були, а друзями, як і командири УПА, які також не мали нічого, крім зброї і гарячого серця”.

Тема, яку конче треба висвітлювати, — “Російська окупація Севастополя”. Коли б у мене були гроші, ми б ходили по військових частинах, кораблях, їздили по селах із газетами, з людьми б говорили, акції проводили. Та нині навіть за проїзд заплаати нічим...”

Крик душі пані Румянцевої поділяють багато наших дописувачів, які мають гарячі серця. А їхньою зброєю, наразі, має бути Слово. У тому числі й “Слово Просвіти”, завжди відкрите своїми сторінками для людей із гарячими серцями.

• Стефан КОСТКА

Сьогодні, припасовуючи один до одного, складаю уламки довершеної колись системи цінностей, що становила цілісний образ глибоко переконаного у своєму праведному призначенні — служити українській національній ідеї — Великому буковинцю. А в уяві постає потужна благородна простота трипільських, теракотових посудин для зберігання зерна, черепки яких пролежали під землею чотири тисячі років до Христа, і дві тисячі по Христові, щоб тепер, набувши своїх колишніх досконалих форм, постати перед нашими очима, вселяючи гордість і захоплення безсмертною дієвістю краси.

Відлуння епічної ери воювничих козацьких тулумбасів, долетівши до західних земель України, підіймало "бодрий дух, запал до праці, ба й до жертв, тверду завзятість і віру в перемогу святого діла". Так писав наприкінці XIX ст. Омелян Попович, відомий буковинський політичний діяч, педагог і один із редакторів заснованої Ю. Федьковичем газети "Буковина". І ще: "Цим вогнем, що палав у наших душах, згорівали ми в "Буковині" остиглий загал, будили його з оспалости до праці, до боротьби за своє людське право, за кращу долю". Одне з почесних місць у галереї яскравих образів будівничих української Буковини посідає доктор політико-економічних наук Микола Суховерський.

Минуло десять років, відколи ми проголосили себе громадянами незалежної, самостійної держави. За цей час до моєї матері, яка вже давно, іще до Чорнобиля, стала киянкою, журавлиним ключем почали злітатися з-за океану краєни-буковинці, щоб лише ступити на високий берег Дніпра-Борисфена, берег запівної своєї мрії. Вони летіли з Америки, Австралії, Канади, з Філадельфії, Торонто, Едмонтона й Сіднея. Радість першої зустрічі з Великою Україною можна було порівняти хіба що з біблійною радістю тих, хто ступив нарешті на Обіцяну Землю, різниця полягала лише в тому, що ці, залишаючись буковинцями, відчували священний синівський обов'язок — виконати чин поклоніння, який їхні батьки виконували перед символами своєї віри, що тут була реальністю і жила в нетлінній, найщедрішій у світі землі з її золототервими святинями, з її Дніпром, її князями і гетьманами, з її м'якою, цілющою мовою. Такого Христовоскресного дня до нашої "респектабельної" комуналки на Великій Житомирській, із вікнами на освітану поетами Софію, загостив уже сивий, худорлявий, спортивної статури чоловік і — мама одразу впізнала в ньому Миколу Суховерського.

А мені це прізвище нагадало дитинство: казенний учительський будинок у молдавському злиденному селі голодних 50-тих, де вчителювали мої дід із бабунею, — голі побілені стіни й великий, зелений куфер, що мандрував із нами від села до села, і на якому, коли з Чернівців приїздила родина, мене клали спати. Той

«ІСНУЄ ЩОСЬ, ЩО ОБ'ЄДНУЄ ВСІХ УКРАЇНЦІВ...»

куфер відкривали дуже рідко, лише тоді, коли виймали з нього зимові речі, які забували дух різким запахом нафталіну, ще там були — шкіряна австрійська течка з ламкими свідоцтвами початку століття та понижені, старі фотографії. Між ними — одна, що збереглася, як нова: вона була під склом, у тонкій дерев'яній рамці, з маленькою золотою короною — фірмовим знаком якогось чернівецького фотоательє 20-х років. Кожного разу, коли бабуня піднімала важку ляду, я просила показати мені цю фотографію і німала од краси весільної пари: вродливе, ледь осміхнене обличчя юної жінки, гейби виринали з білої піни серпанку, а над чолом у неї мерехтлив тонкий віночок із букшпану¹; поруч — гордовита князя постать високого молодого чоловіка з лев'ячою гривовою густого волосся — сам у фраку, білих рукавичках, із білою весільною бутоньеркою. Це один із бабусиних братів — Кость Райлян, улюбленець родини, заможний, діловитий господар, який залишився на дідищині й директорував у школі рідного села Тевтул (тепер — Зелений Гай). Значно пізніше я дізналася, що ця жінка не зрівнянної вроди, а моя тітка, була старшою сестрою Миколи Суховерського — Стефанія. Серед пустки села, обліпленого плакатами "Дашь п'ятилетку!", що грубим вказівним, як отой Хома Невірний, цілилися в пригнічену всепоглинаючим страхом ледь жевріючу душу села, це фото для мене, п'ятирічної дівчинки було казковою мрією, ірреальним світом, у якому все ж колись існували мої рідні і з якого вони, як із задзеркалля сріблястої фотографії, вийшли на короткий час, щоб у будь-яку мить повернутися назад і взяти мене із собою.

Мама згадувала своє дитинство у багатих наддністрянських селах, де дідуся,

будучи директором народних шкіл, попри сувору заборону викладати в українських селах українське слово, усе-таки знаходив можливість не тільки вчити дітей українською, але й разом із їхніми батьками організувати хати-читальні, аматорські театри й хори, а в неділю приїздили з навколишніх сіл до них у гості такі ж молоді вчителі та студенти з міста, або й самі вони їздили в Чернівці, до Народного дому — на вистави, концерти і просто вечірки. Мама згадувала навчання в румунській гімназії "Liceul ortodox"², де доскіпливий нагляд за доброчесною поведінкою законслухняних ліцеїсток закінчувався своєрідною "комендантською годинною" з учнівською поліцією, під час якої дівчата не мали права з'являтися ні в кінотеатрах чи театрах, ні на Панський вулиці (за Австрії — Herrenstrasse, за Румунії — Jancu Flondor, сьогодні — Ольги Кобилянської). Та попри все, вдаючись до маленьких хитрощів із перевдяганням, вони проникали на всі концерти й вистави української трупі, жодна культурна акція чи вечірка за участю студентів — членів академічного козацтва "Запороже" і "Чорноморе" — не обходилася без них, уже не кажучи про влаштовані Миколою Суховерським класи бального танцю. Так, на всіх цих імпрезах і змаганнях українських спортивних товариств перед вів незрівнянний Микола Суховерський — предмет обожнювання багатьох ліцеїсток, навіть мене мати назвала на честь своєї приятельки, однієї з найвродливіших дівчат Чернівців Софії Лукич, також фатально закоханої в Суховерського.

Попри мирне співіснування "кожної тварі по парі", усе ж на Ковчезі Буковини велася неперервна культурна боротьба за українську національну самосвідомість. Рвучкою карпатською силою

вона нагадувала вулкан, який вважали вже погаслим, та він, несподівано збудившись од сну, одним змахом струшував із своїх плечей усе зайве, чуже, невластиве його природі. І ця невідвротна, закономірна реакція пригніченої сили завжди приводила до "тектонічних" змін у зашкарублій, твердій корі селянської свідомості, закоріненої в родючу, землеробську суть, про яку Леопольд фон Захер-Мазох захоплено писав: "Між Доном та Карпатами живуть вроджені демократи, ні візантійський імператор, ні варяги, ніякий король Польщі, ніякий цар не зламали їхнього духу, не підкорили їхньої свідомості. Вони завжди готові змінити плуг на спис, живуть маленькими республіканськими громадами, як рівні з рівними, для східних слов'ян — паростки майбутнього, паростки свободи..."

Відомому борцеві за українську національну справу, одному з провідних діячів ОУН, УНР, УНО, КУН, буковинцеві Доктору Миколі Суховерському нещодавно виповнилося 90 років. Україна вітає свого Вірного Сина в далекому Едмонтоні.

«ІСНУЄ ЩОСЬ, ЩО ОБ'ЄДНУЄ ВСІХ УКРАЇНЦІВ...»

мості. Вони завжди готові змінити плуг на спис, живуть маленькими республіканськими громадами, як рівні з рівними, для східних слов'ян — паростки майбутнього, паростки свободи..."

У 30-х роках XIX століття українська інтелігенція Буковини свої патріотичні поривання висловлювала по-німецьки:

*"...Глянь же, ангеле ти мій,
на завітчані ті ниви,
що за чар там і спокій,
як у мрях сплять
часливі..."*

(Переклад з німецької О. Маковея)

Цитуючи ці рядки в монографії "Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича", Маковей далі пише: "... на Буковині не зараз зазоріло, що треба було не один рік почекаати, поки люди зрозуміли і прийняли ідеї Шевченка за свої". Тому, застерігаючи своїх земляків од хибного розуміння історичних процесів, які відбувалися у Великій Україні після Полтавської битви, Ю. Федькович пише в статті "Щоб не було запізню": "Зведено бій під Полтавою (1709), москалі здобули Русь, їх цар, Петро, при своєму собі ім'я побідженого народу, бере титул царя Руси і укладає собі таку програму політичну:

З Москви над Дніпро, з Дніпра над Віслу, з Вісли над Карпати, звідси на Дунай, з Дунаю над Босфор. Чи заперечить хто, що він став невірним сій програмі — програмі загарбання всіх Славян? Але як? З одного боку московська дика орда, з другого численне, на той час на досить високім степени культури стояче Славянство... Тільки ж предпримчивим царям про се не банно. Уже в XIII віці накинули вони своїм ордам християнство і церковно-славянську мову, з котрої, забсорбувавши тодішню руську письменність, повстала теперішня москов-

ська мова, а котру задля незнання історії Славян Заходом і через безсоромне фальшованне історії Москалями, ще і нині називають руською (russische Sprache). Я буду її називати завсігди по імені, московською, так само як ім'я Русь належить ся лише полудневій Росії, а назва Русин лише нинішнім Русинам".

На Буковині закипіла робота, і вже 1895 р. в буковинських народних, а потім і середніх школах впроваджено фонетичний правопис, який згодом прийняли і в галицьких школах. "Цей перелік в правописному питанні, — писав Омелян Попович у книзі "Відро-

ків, біг, руханку. Футбольна дружина була ліговою дружиною, змагуни мали синьо-жовті сорочки, грали в Ясах, Кишиневі. У "Довбуші" була також дівоча секція... Оскільки лише спортивні товариства могли далі існувати, ми робили культурно-національну роботу тільки під фірмою "Довбуш"...

На мінливому, полінаціональному тлі передвоєнної Буковини вони вже ідентифікували себе не з терплячими і мовчазними "рутенами", а з автохтонною расою українців, де кожен усвідомлював себе життєдіальною клітиною цілісного, неподільного організму України: "Ми знали, що існує щось, що об'єднує всіх українців, де б вони не жили, що всі спільно змагаються до тої самої мети — здобути свободу, самостійну Українську державу".

Характерна для буковинців, гіпертрофована амбітність дала поштовх дійовій активності, яка несподівано відкрила у молодій людині неабиякі організаторські здібності й талант лідера. Незважаючи на заборону румунською владою українських організацій, з ініціативи Миколи Суховерського по селах Буковини створювалися спортивні товариства, що назвами своїми виявляли непохитну національну позицію з орієнтацією на Велику Україну: так по селах Ленківці, Мамаївці, Лужани вони гордо носили ймення "Гонта", "Залізник", "Богун" і "хоч селянські хлопці переважно не мали навіть черевиків, грали у футбол босі, але після гри можна було зійтися і поговорити про різні справи, включно з історією України. Тоді відразу можна було зорієнтуватися, хто з хлопців цікавиться історією, хто вже має певну національну свідомість, а кого приваблює виключно футбол. І тоді вже можна було зробити перший відбір для можливих кандидатів до членів ОУН".

Авторитет і бездоганна репутація молодого правника і доктора політичної економії спрацювали за принципом споконвічно існуючого на Буковині закону родинної ієрархії, де на старших дітей, до яких менші, як і до батьків, також зверталися на "ви", лягав обов'язок добрим прикладом виховувати молодших братів і сестер. Кожна перемога, де б вона не була: на судовому процесі, на суспільно-громадській праці, в спортивних змаганнях, ба навіть у поєдинковій на шаблях, де з юначим запалом він мав довести перевагу здорового способу життя непитущої молоді над ностіями цієї згубної звички, кожна перемога мала виховну мету і складалася на вівтар його України.

• Софія МАЙДАНСЬКА

¹ Самшит.

² Православний ліцей.

³ Язичіє насаджувалося москофілами, щедро фінансованими московським консулом. О. Попович "Відродження Буковини" (Львів 1933).

⁴ Восени 1941 року, вони включилися до Буковинського Куреня як члени ОУН і поїхали до Києва, працювати підпільно проти німців, їх обох знищило гестапо в січні 1942 року. Батьків і ще двох сестер, Олену і Орису, більшовики запроторили на Сибір у 1950, де батьки померли.

ЖИТЕЙСЬКІ ІСТОРІЇ

Я знав його багато років і часто говорив із ним подумки, уявляв на тихих вуличках степового містечка, де він жив, господарював, добудовував власну хату, іншим людям допомагав — майстер на всі руки, і столяр, і муляр, і, безумовно, водій усіх різновидів автотехніки, від трофейного німецького мотоцикла до купленої вже в останні роки "Ниви" й вантажівок будь-якого взірця. Руки мав золоті і, мабуть, жодній людині не відмовив у допомозі, на яку був здатний. Все життя будувався сам, і людям іншим допомагав будуватися. Воістину його можна було б назвати великим будівничим, коли б не мав іншої слави.

Од згадки про Пилипа Шуляка завжди на душі ставало затишніше. А як у скрутну хвилину згадаєш, то наче аж всі власні клопоти й лиха мізернішають від одного лише спомину — живе командир, працює, ось вранці чи ввечері проходить своїм Ружиним, по своїй землі, серед своїх, і все це надійно, як сонце сходить і заходить, як день починається і закінчується, бо людина живе й разом із нею живе світ, який її оточує, і світ цей швидше такий добрий, ніж лихий... І життя продовжується, щоб там не сталося.

Можливо, із першої зустрічі мене вразила певна невідповідність легенди, яка витала над ним, і тим образом, що набрав зримих рис. Але чим далі, то все більше переконувався: скромний, позбавлений щонайменшого честолюбства Пилип Олександрович Шуляк, сільський дядько, ніяк — жодним жестом, учинком, словом не відсторонює від себе легенди, витвореної народною пам'яттю про нього як найхоробрішого партизанського ватажка в краї. Навпаки, почувачється в ній звичайно, аж наче байдуже, як у власній хаті: люди знають — не збрешуть, страху ворогам він наганяв, німіці проти нього й батальйони висилали, кажуть, куля його не брала, а хто знає, може, й не брала, бо через такі бувальці перейшов, а живий, хоча й контужений, на одне вухо не чує, осколками гранати посічений, але куля таки не взяла. А війна минула — прийшло інше життя, і не нарікав він на нього ніколи, поспішав тільки справи свої нескінченні поробити.

От лише, коли Василя Земляка, побратима бойового й видатного письменника згадував, прикро було командирові, що не встиг він написати книжки про загин, хоча й обіцяв.

— Але ж, хто знає, коли помреш, — наче і тут виправдовував свого друга й засмута тінню лягла на його добре, відкрите, з весни засмагле на степових вітрах, обличчя.

— Що ж поробиш, — казав, — тільки Василь Земляк міг написати, бо він усе знав і бачив, а такого письменника, як він, не буде.

Шанував командир Василя Земляка й завжди підкреслював, що був він одним із найхоробріших у загоні, а мовлячи про товариша, виявляв і своє особливе ставлення до його незвичайного дару — письменницького, таємниці якого була, безперечно, для нього загадковою, ніж звичайна вояцька звитяга.

Скаржився мені Пилип Олександрович:

— Не люблю писати. По мені, краще лопатою чи сокирою працювати.

І він працював, усе життя працював, допоки за роботою не

ПРОЩАЙ, КОМАНДИРЕ...

наздогнала вічного трудівника остання хвилина.

Читав усі книги, які дарував йому автор, і розмірковував:

— Василь писав правдиво, так на війні й було. От у романах там збрешуть, як схочуть. Зроду їх, тих романів, не читаю. А Земляк писав повісті, бо хотів розказати правду.

Сказав йому якось:

— Пилипе Олександровичу, але ж "Лебедина зграя" та "Зелені млини" — романи, Землякові романи...

Але й найкращі друзі твори він не хотів визнавати в жанрі, що викликав неприязнь:

— То не знаю, чого він так назвав, а насправді — то повісті, бо читаєш і все, як у житті, правда.

Важко мені збагнути, як командир сприймав притаманні для Землякового письма образи химерні, гротескні, всі оті перебільшення, витворені бурхливою авторською уявою, що стали окрасою зовсім неповторного художнього стилю... Але одне знаю напевне: партизанські повісті Василя Земляка "Гнівний Стратіон", "Підполковник Шиманський", "Ніч без милосердя" — важко було читати командирові.

У кожній новій повісті він, зрозуміло ж, хотів знайти рядки про І-ий партизанський загін імені Ружинського району, який він організував ще у вересні 1941-го, і яким командував аж до визволення Житомирщини, дочитував — і не знаходив, і образи уявні, художні, мабуть, мало командира втішали. Хотів він прочитати про все те, що було насправді, без жодного перебільшення, і тільки з ним та його відважним войнством, а не загалом про партизанів, що діють там, де і він із Василем Земляком воював, у степових містечках та селах південної Житомирщини та Київщини, що межують із Вінниччиною, але ж імена не ті, й події переінакшені. Воно наче й правда, вони ж і самі, ружинські партизани, були не менше відважними, ніж герої книжок, часом переважали їх у винахідливості, але... командир не міг не прагнути достеменності.

А втім, не заперечував, коли побратими-партизани порівнювали його із Земляковим Стратіоном, намагалися знайти в ньому риси свого відважного команди-

ра, і образ цей, такий узагальнений, широкий, як степовий простір, відчувалось, імпонував Пилипу Олександровичу. Можливо, в ньому він знаходив якусь особливу, тільки йому відому правду.

А, можливо, відчував і те, що як і Стратіона, про що твердить Василь Земляк, і його самого "витворила" війна. Він був героєм, допоки вона тривала, а після її закінчення про героїство залишилася лише пам'ять, і звичайне життя трудящої людини стало його долею. Життя нелегке, бо чоловік він за вдачею непоступливий, правду міг будь-кому в очі сказати, не зважаючи на чин, а привілеїв собі не шукав ніколи — це ж треба було принижуватися колишньому герою. Не марнословним був Пилип Шуляк, але героєм себе так вважав.

Із Василем Земляком (на ті дні провідником підпільної групи, що діяла на Юзефо-Миколаївському цукровому заводі, поблизу Самгородка) Пилип Шуляк познайомився у травні 1942-го. Молоді вони були, дуже молоді... Командирові Ружинського партизанського загону йшов двадцять сьомий рік, підпільникові Василеві Земляку тільки-но минуло дев'ятнадцять. Та лиха вже встигли зазнати: Пилип Олександрович пройшов через оточення, полон, Василь Сидорович спізнав небезпек підпілля і вже встиг зрозуміти, що воювати із ворогом треба не тільки листівками, не лише потайки, але зі зброєю в руках, так, як Шуляк воює. Тому й вийшов він із своїми підпільниками на пошуки командира, знайшов його в рідних степах, і з першої зустрічі — порозумівся. Як згодом виявилось, на все життя.

Книжки видатного письменника зберігалися у хаті командира на етажерці, виплетеній із лози, де кожна полицка була застелена білими, вишитими по краях, скатертинами. Пилип Олександрович любив показувати ці книжки, обережно передавав їх із рук у руки і щоразу повертався до них, наче вперше. Так, командир пишався тим, що його побратим сягнув у мирному житті височин значніших, аніж він сам — інспектор по кадрах Ружинської автоколони (так звалася посада, з якої вийшов на пенсію).

На примірникові роману "Ле-

Дорогому Пилипу Шуляку — другу, побратиму війни і миру, великому герою партизанської війни на Україні від автора. Василь Земляк Київ, 1972 р.

бедина зграя" — останній своїй книзі, подарованій командирові, — Василь Земляк написав: "Дорогому Пилипу Шуляку — другу, побратиму війни і миру, великому герою партизанської війни на Україні від автора. Василь Земляк. Київ. 1972 рік."

Але не тільки з Василем Земляком зберігав дружні взаємини командир у мирні роки. Всі адреси колишніх своїх бійців знав, усі перипетії їхнього життя упродовж багатьох літ були йому відомими. Здавалось, що в ньому так назавжди й лишилося командирське почуття відповідальності за кожного, з ким воював, кого виводив до перемоги з воєнного полум'я. Був у нього блокнот із адресами, мав звичку всіх, про кого знав, вітати з двома святами — Новим роком і Днем перемоги. (Як не називай це свято — думаю тепер, але воно теж має свою історію. Так його називали й Василь Земляк, і Пилип Шуляк, і люди їхнього покоління, яких уже немає. Світла їм усім пам'ять!)

Писав Пилип Олександрович твердим, аж наче суворим начерком, і завжди у своїх невигадливих, лаконічних вітаннях бажав того, що, звісно, передусім треба людині — "крепкого здоров'я, великого щастя, мирного неба й успіхів у роботі". Певен, командир не тільки користувався усталеним трафаретом, а добре обдумував, можливо, й кожного нов?го року свої побажання і, тільки знову переконавшись, що вони так і залишаються найважливішими, повторював їх знову. На День перемоги запрошував

до Ружина вцілілих своїх бійців, і вони приїжджали, знову оточували командира. Сиві, красиві, статечні люди нагадували тоді юнаків, що підлягали командирові безперечно, і в будь-яку хвилину свята був він серед них на видноті — поважний, щасливий. Але і в такі піднесені хвилини, не полишала командира характерна задумка, здавалося, він завжди про щось думає, зважує, і посміхався рідко. Мав вигляд, справді, як великий полководець, що знову зібрав своє військо, і має розпоряджатися ним розумно. Красивим він був — у просто зшитому сірому костюмі, блакитній сорочці з краваткою, яку, мабуть, одягав тільки на свято.

Незабутні люди приїжджали на зустрічі до Ружина. Я розпитував їх про партизанські бувальці, а вони не про себе розповідали — все про командира, і знову про командира. От він був героєм. Відставні офіцери, вчителі й художники, інженери й лікарі, районні й обласні начальники — всі вони вважали Шеляка найвидатнішим посеред інших, рівних.

Першу чарку в хаті Шеляка було прийнято випивати за тих, хто не дожив до Перемоги, й за тих, кого не стало між партизанськими зустрічами, хто ще минулого року був ось тут, в цій хаті, а вже немає — вічна пам'ять! Склад свого вцілілого загону командир знав напам'ять, і сумний перелік втрачених побратимів звучав із його вуст.

Здавалось, що сам він ніколи не вмере, як і легенда, що з'єдналася з його ім'ям над степовим краєм. Не дожив Пилип Олександрович Шуляк до 45-річчя Перемоги, помер 24 квітня 1990 року. Іздив ще того дня в Погребище, сам, сімдесятичотириохлітній водій, вів автомашину, а повернувшись додому — серце запекло, як вогнем. Встиг про це сказати рідним, дружині, сину, і ще одне сказав у свою останню хвилину, щоб вже не турбувалися про нього:

— Не треба мені лікарів... Я помираю...

Не стало Пилипа Шуляка, великої людини, яку витворила війна, наче для того, щоб виявити ще один раз непереможний дух ніким не скороного народу.

Мені здається, що останню хвилину командира відчув кожний із його вцілілих бійців, де б він не був у цю мить, і що б не робив. Чи подумки промайнуло, чи незбагненим болем на душу лягло: немає Шуляка...

— Прощай, командире...

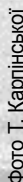
Те ж, здається мені, і все більше з відстані років, відчув і я, бо з першої зустрічі з ним у весняному Ружині відчув у цій дивовижній людині справжнього й великого командира. Не зважився назвати його командиром у наших давніх розмовах, але подумки називав так завжди. Можливо, приналежність до рідних поколінь тут майже не важить: командирами насправді визнаємо лише тих, кого самі обираємо...

...Хоронили Пилипа Олександровича й над його могилою прогрімів перший весняний грім. Цей грім згадують зараз у Ружині, як останній і єдиний салют на честь командира, і він теж, із плином часу, той несподіваний грім, уже стає легендою, але легендою, що витворює саме життя.

● **Анатолій СКРИПНИК**

На фото: двадцять літ тому: Пилип Шуляк в оточенні побратимів. Без нагород.

ЧОРНІ ДІРИ У КОСМОСІ НАЦІЇ ХТОСЬ МАЄ ЗАТУЛИТИ СЕРЦЕМ

У розпал літа, коли фойє театрів і вестибюлі кінотеатрів, літні кафе та паркові майданчики з атракціонами переповнюються дитячим щебетом, ще болючіше і різкіше постає питання, так пронизливо сформульоване соціальним педагогом із Кіровограда Світланною Овсянниковою: „Про що той хлопчина обірваний мріє, і дівчинка та, що вже в десять — повія?”

Бездоглядні діти — страшна рана нашого суспільства, яку ми досі як слід не лікували, нагадуючи, скажімо, хворого на пневмонію, що намага-

ДАХ ГАРАЖА ЯК ЖИТТЄВИЙ ПРИЧАЛ...

...Вони з'явилися у нашому дворі ранньою весною — тільки-но зійшов сніг і зазеленіла перша трава. Побудували курні у кущах недалеко від залізничного мосту, вечорами палили вогнища. Троє хлопчиків, троє вітківчів із Добровеличківського інтернату. Два Сергії — 13 і 14 років, і десятирічний Сашко. Мешканці навколишніх будинків приносили їм старий одяг, іноді — щось поїсти. Жебракували хлопці на найбільшому базарчику, кажуть (хоча самі вони заперечують), що крали метал на подвір'ях навколишніх дач і здавали, аби прохарчуватися.

Курінь дітям довелося покинути — кажуть, нібито міліція зробила спробу повернути їх до інтернату, і вони зрозуміли, що така помітна прикмета їм зовсім ні до чого. Потепліло, і тепер маленькі втікачі сплять на даху гаража, над яким розкинув свою крону широколистяний клен. Хтось дав їм потерту ковдру — ото й вся постіль.

— А як дощ? — питаю у старшого Сергія, якого вдалося застати біля імпровізованої домівки.

— Ховаємося в під'їздах. Коли було холодно, там і спали.

Сергій на запитання від-
повідає коротко й діловито,
без зайвих коментарів. Ху-
денький, невисокий, він у

свої 14 має вигляд десятирічного. Колись жив у Кіровограді в сім'ї, очевидно, тому його сюди й тягне. Правда, вже й тоді доводилося тікати з дому.

— Були проблеми з батьками, — небагатослівно констатує Сергій.

Проблеми — м'яко сказано. Батьки в Сергія — наркомани. Поки мама була жива, родина якось трималась. У Сергія є сестричка-близнючка Оленка (вона зараз в інтернаті, дівчинка не спустилася на мандрівні братові пригоди) і семирічний братик Сашко, нині — теж дитбудинківець. Коли мама померла через передозування наркотика, батько не зміг справитися з дітьми і поїхав до своєї матері в Маріуполь. Сергій з Оленкою спочатку потрапили в Кіровоградський інтернат, а потім їх перевели в Дзюбівський. Хлопець каже, що батько вже не колеться, і нібито відвідував їх в інтернаті, але на літо до себе чомусь не забрав...

У інших двох маленьких втікачів батьки живі. Але... У Сашка мати п'є. Коли був меншим, навіть намагалася його повітати, але сестричка врятувала. Матір позбавили материнських прав. У іншого Сергія батько подався на заробітки в Росію, а мати — п'є.

Отож, єдиним причалом у цьому житті і стартовим майданчиком у майбутнє для хлопчаків став дах гаража зі старою ковдрою.

Чому вони тікають з інтернату? Перемагає дух свободи? Мабуть, і це також. Сергій не приховує, що в інтернаті є гарні вчителі й вихователі, котрі добре ставляться до дітей, і яких вони люблять і поважають. Але... часто доводиться бути битими старшими хлопцями, та й харчування, яке "...останнім часом трохи поліпшилося", все ж дуже скромне. Тут, на волі, хлопці практично не годують, їм вдається здобувати собі їжу, а в інтернаті були часи, що доводилося сидіти голодними. Офіційно на одну дитину, незалежно від віку, тут припадає 1,5 гривні на день (при нормі 7—10 гривень). Значну частину коштів з'їдає громіздкий штат (у дитячому будинку ці інтернати, як правило, на 100—150 дітей — 70 дорослих), без якого в подібних закладах не обійтись. Давно відомо: казенні стіни інтернатів не можуть зігріти й дати крила для життєвого польоту зраненим дитячим душам.

Голова Всеукраїнського фонду „Родина” Наталя Ершова вважає, що інтернет на система з її відсутністю вибору, злиднями, приниженням маленьких людей, виховує споживачів, рабів і обмежених людей. І це відбувається не тому, що там працюють погані люди чи невідготовлені спеціалісти, а тому, що сама система давно і кричуще потребує реформування, зміни підходів до вирішення цієї про-

леми. Врешті, держава й суспільство мають забезпечити головне право маленького громадянина, зафіксоване в конвенції ООН „Про права дитини”, ратифікованої в Україні у вересні 1991 року — рости в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові й порозуміння.

“УКРАЇНА БЕЗ СІРІТ”

Програма під такою назвою Всеукраїнського фонду “Родина” має сьогодні дуже важливі, я б сказала, стратегічні перспективи. Але тільки в тому випадку, якщо ми — громадськість, а через нас і влада, зокрема органи місцевого самоврядування, зрозуміє і підтримає її. Координатор програми, голова фонду “Родина” Наталя Ершова, одночасно мама першого в області сімейного дитячого будинку, вже не перший рік активно пропагує програму, але поки що результат її не задовольняє.

Почалося все з того, що вона, колишня вихователька школи-інтернату, зрозуміла: скільки часу і сил не віддавай роботі, а виховати в казенних стінах повністю соціально адаптовану до сучасних умов людину майже неможливо. Тоді й почала створювати сімейний дитячий будинок. Найважче було пробивати чиновницьке нерозуміння. Але коли з'явилися перші успіхи, багато високих керівників збагнули, як привабливо і

престижно (а головне — рейтингowo) відвідати таку родину у свято, принести подарунки, сфотографуватися на фоні щасливих дітей. Та для Наталі Олександрівни важливіше було інше — та доброзичлива атмосфера, яку вдалося створити в домі, яку відчував кожен, хто хоч раз переступив їхній поріг, і в якій, мов квіти навесні, розвивались і вибухали талантами та здібностями ще вчора майже безнадійні діти.

Зрозуміло, її чекали і наймовірніше труднющі: затримки з виплатами "дитячих", будівництво нового житла, утримання господарства, щоб забезпечити дітям якісне харчування, взяття кредиту й поступове його повернення. Все це — конкретна і тяжка праця, фізична, в тому числі. Тому Наталя Олександрівна розуміє, що в наших економічних умовах навряд чи можлива масова поява сімейних дитячих будинків (із 107, що діють в Україні, — шість на Кіровоградщині), тим більше, що при їх створенні законодавство висуває ряд вимог і щодо освіти батьків. У її домі десятеро дітей, яких люблять, а на вулиці — десятки й десятки, а може, й сотні тих, для кого така любов може стати рятівною. Де ж вихід?

У створенні прийомних, або так званих фостерних сімей. Батьки, які мають своїх дітей, беруть на виховання кількох прийомних

(загальна кількість — не більше п'яти), отримують на них державну допомогу, якщо хтось із батьків у такій родині не працює — йому зараховується стаж. Утримання дітей у таких сім'ях удвічі (!) дешевше, ніж в інтернатних закладах, а рівень соціальної адаптації незрівнянно вищий. У Запорізькій області було проведено спеціальний експеримент по створенню фостерних сімей. Він дав блискучий результат. Лише в минулому році Кабмін прийняв відповідне Положення, яке юридично обґрунтовує існування прийомних сімей. Але фінансовий бік цієї справи повністю перекладений на місцеві бюджети. А там, як відомо, грошей завжди не вистачає, до того ж, у випадку поширення практики прийомних сімей місцеві чиновники втрачають частину своїх повноважень і впливу, отож, об'єктивно не зацікавлені в розповсюдженні цього явища.

протистати до неї прийнятий бюджет. Та й передбачається там фінансування тільки трьох прийомних сімей, чого катастрофічно мало, порівняно з масштабами сирітства в області.

Років три-чотири тому Наталя Ершова була певна, що за десять років ми зможемо відійти від інternетної системи. Сьогодні зрозуміло, що черпаючі темпи просування цієї справи можуть затримати її як мінімум, ще на десятиліття. А в кожній дитині, у тому числі й бездоглядній, дитинство одне і втрачених років не переписати начисто. Тому „Родина” разом із Християнським дитячим фондом запроваджують програму врятування кровних сімей. Нещодавно в Кіровограді стався унікальний випадок, коли тільки однієї розмови з породіллею, яка відмовилася від своєї дитини, було достатньо, щоб жінка змінила своє рішення.

А те, що громадськість готова до таких змін, показав круглий стіл, проведений на цю тему в Кіровоградській міській газеті. Редакція одержала відгуки від людей, які вже сьогодні хотіли б створити фостерні сім'ї, які усвідомлюють глибину цієї суспільної проблеми та готові підставити плече, тільки б держава зробила хоч крок назустріч.

Певну допомогу тут надають зарубіжні фонди. Як це не сумно, але в межах області вона часом перевищує державне фінансування (наприклад, у минулому році йшлося про сімсот тисяч доларів для дитячих будинків сімейного типу). Вкладаючи гроші, кожен має на увазі свою мету — чи відповідне релігійне виховання, чи щось інше. А що ж ми? І якщо чиновникам байдуже, то хіба нам ці пропащі діти, ці чорні діри в космосі нації, не болять сьогодні і завжди?

- **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

Вельмишановна пані редактор! Бажання внести хоч дешицю в зміни на краще у тому житті, яке весь час пізнаєш із різних боків, викликало бажання написати цього листа.

Я знала шкільне життя, коли сама була школяркою. Але це було давно. Залишились у пам'яті вчителі, які обрали цю професію ще в довоєнні або в перші повоєнні роки. Хтось із них назавжди в пам'яті, як неординарна особистість. Скажімо, вчителька, яка говорила: "Я тобі ставлю оцінку нижчу тієї, що ти заслуговуєш, — через те, що я тебе люблю". Ось це — на все життя: вимагаєш більше від тих, кого любиш, і стараєшся більше для тих, хто любить тебе. Батьки бували в школі тільки тоді, коли їх викликали. Подарунки вчителю? Квіти. Їх було завжди багато, але більшу частину букетів першого вересня відносили на військове кладовище. Це був ритуал.

Знайомство зі школою поглибилось, коли власні діти пішли до неї. Ще впізнала старих учителів — і за поведінкою, і за одягом і, головне, за знаннями і ставленням до дітей. Зарплати? Ніколи ні вчителі, ні лікарі в нашій державі не входили до розряду забезпечених, хоч з'явилася нова плеяда вчителів. Якщо раніше можна було безпомилково пізнати вчителя в будь-якій компанії, то зараз помилитися значно легше. Вже доводиться досить часто заходити у школу, щоб з'ясувати всілякі непорозуміння. Вже збираються гроші на подарунки, але не часто (8 березня, випускний вечір) і досить невеликі суми.

І от нарешті — онуки. Школа — нове покоління, "нові часи, нові пісні, нові співці". Враження приголомшуюче. Українські школи. Де ви їх бачили? Я бачила російські школи з українською мовою викладання. Адже вчителі спілкуються російською, діти — російською. Оголошення у школі російською або українською з помилками, яких не помічають вчителі. Перший урок для першачків. Він присвячений... Батьківщині? Києву? Ні, здоров'ю!

День учителя. Поздоровлення від учнів — російською. Газета в українському ліцеї — російська. Створюються ліцейні класи у звичайних школах. Навіщо, якщо не має можливості наповнити їх відповідним змістом? Вчителька — студентка коледжу — володіє українською мовою, як людина, яка чула цю мову хіба що на базарі. Для неї "кухлик" — слово незрозуміле, їй невідомо, що в Україні є "тато", а не "папа". Впевнена, що в школах із англійською мовою викладання учитель підготовлений значно краще. Чи є в школах умови для малих дітей? Ні, не готові вони для роботи з малюками. Діти цілий день за винятком 45-хвилинної прогулянки (якщо дозволяє погода і є бажання вчительки) сидять у задушливому класі. А потім, як не дивно (адже був, здається, наказ про заборону давати 6-літкам домашні завдання), повинні вдома, або на "продльонці" доучувати те, що вони, виявляється, недовчили на уроці. Про яке здоров'я молодого покоління може йти мова? Де обов'язкова фізкультура? Цим дітям треба більше рухатися впродовж дня. Невже ніхто не може замінити вчителя фізкультури, якщо він відсутній? Хіба не можна зробити 15-хвилинні заняття фізкультурою через кожні 45 хвилин? І вже з першого дня — збір грошей на подарунки. Це не квіти і не сувеніри, а конверти з грошима, яким учителя віддають перевагу. Ви можете собі уявити вчителя, скажімо, 70-х років, який на

фото К. Денесюка

ШКОЛА БЕЗ КАНІКУЛ

фото К. Денесюка

запитання: "що вам подарувати?" відповідає: "Гроші!"? А ці запобігливі усмішки і слова перед учителем, а відчуття повної залежності твоєї дитини від того, як учитель ставиться до батьків, рідних цієї дитини? Які критичні зауваження, які незадоволення? Адже завжди знайдуться у класі батьки, які задоволені, бо вони або не хочуть "вникати" в суть справи, або розуміють свою залежність і неможливість вплинути, або (що значно гірше) вони справді задоволені, бо в їхніх дітей усе ОК!

Чи буде краще, якщо вчителям у 10 разів збільшать зарплату? Впевнена: нічого не зміниться. Збільшиться конкуренція. Перемагатимуть не кращі, а спритніші й багат-

ші. Якщо немає професіоналізму, любові до професії і дітей, і совісті, тобто, відповідальності за те, що тобі доручено, — нічого не зміниться в нових умовах.

Моя думка про школу дещо змінилася: нинішній керівник державного закладу — ще більший кріпосник, ніж у минулі часи. Він повний хазяїн закладу, над ним є тільки номінальне начальство. Всі комісії починаються зі збирання грошей на "поляну" і закінчуються "поляною" та "торбами" і, звичайно, позитивним актом. У нас у керівництві (за поодинокими винятками) не стоять розумні фахівці, які поважають розумних підлеглих і не бояться їхньої критики. Навчальний процес залежить виключно від ди-

ректора школи (а вони, як і судді, у нас призначаються на все життя). А значить, ми ще довго приречені на відсутність українського духу в школі, відсутність українства від директора і аж до Міністерства освіти. Відсутність національного виховання в школі — це відсутність національної ідеології в державі. Тому все залежить від наявності цих рис у директора. А чи багато таких? Чи є гарні молоді вчителі? Звичайно, є завзяті, розумні, віддані своїй справі освітяни. Але вони, як правило, не в пошані у керівництва. Є директори, у школах яких виховується пошана до мови, даються ґрунтовні знання. Але де вони? Я віддам туди своїх онуків. Поки що знання у таких школах отримує незначна частина дітей. Є школи, ліцеї, в яких навчальний процес — на високому рівні (національне виховання — на значно нижчому рівні, або взагалі відсутнє), але ж він не для людей середнього достатку. Низький рівень знань добре простежується на студентах. Можна тільки вітати можливість учитися за власний рахунок, але не можна вітати перебування у ВНЗ й отримання диплома про вищу освіту за гроші. У нас немає відбору студентів за психологічним тестуванням. Відсутність внутрішньої готовності до професії вчителя, лікаря навіть при наявності знань буде основною перешкодою в набутті професіоналізму.

Про яку повагу до української мови, України може йти мова, якщо в школі присилають анкети для школярів, у яких відповіді, що пропонуються, є негативними і принизливими для української мови? Зразок: "Ви не розмовляєте українською мовою тому, що: 1. Вважаєте її "жлобською". 2. Це не престижно. 3. Боїтеся, що будуть сміятися".

А чому не написати: "Ви вважаєте, що українською мовою необхідно спілкуватися, тому що: 1. Це одна з найкрасивіших мов світу. 2. Цією мовою користувалися мої прашури та герої, які виборювали волю моїй Батьківщині. 3. Це мова народу, який живе споконвіку на цій землі і т.д."?

Чому школярам 10—11 класів рекомендують диктант україн-

ською мовою, текст якого присвячений СНІДу і містить відомості про сексуальне життя в таких висловах, що викликають у деяких учителів почервоніння. Отож, чи **українське** Міністерство освіти й органи управління різних рівнів? Чи сидять там люди, які дуже опікуються розумом і мораллю, патріотизмом наших дітей? Моя відповідь — однозначно негативна.

Гірко, коли чуєш, що немає різниці між учителями, лікарями та представниками інших професій, оскільки всі хочуть їсти, і якщо вчителька "підробляє на панелі", то це її право і нікого не стосується, як вона себе поводить поза школою.

Ми говоримо про телевізійні передачі, які розбешують молодь. А школа? Молоді вчителі, часто з досить виразними формами, приходять у школу в одязі, який не може не відволікати підлітків і юнаків від вирішення нудних задач, бо цікавіше розглядати ті "приємності", які ледь прикриває або підкреслює одяг молодих красунь. Чимало школяр теж одягнені, як на танцях. Що, цього не бачать директор, учителі? А їм просто байдуже.

Де у школах гуртки самодіяльності? Адже раніше вчителі у школах вели гуртки (без додаткової оплати) з усіх предметів, а ще хор, драмгурток, танцювальний. Це була честь школи. А зараз? Хочє директор — організує гурток (добре, якщо безкоштовний), не хоче (а більшість — не хоче) — нічого немає.

Гроші батьки здають на все — на ремонт класу, на ті підручники, які, як вважає учитель, необхідні, додатково до тих, що видаються, на подарунки вчителям і адміністрації, двічі на рік — у фонд школи, ще не відомо на які потреби. І директори школи не вважають за потрібне звітувати перед батьками, куди ці гроші витрачені. Боляче й гірко. Не хотілося б мені самій учитися знову у такій школі!

І все-таки, що ж можна зробити? Поза загальними зауваженнями і всім тим, що залежить від загальної політики в державі. Я думаю, чому раніше письменники не цуралися роботи в освіті? Чому, скажімо, першою українською гімназією (потім школою) ім. Т. Г. Шевченка в м. Києві опікувалися такі митці, як М. Зеров, О. Бургардт, Ю. Михайлів, О. Стещенко, Ю. Павлович, В. Дурдуківський, Й. Гермайзе, П. Козицький, М. Козік, тобто, і поети, і літературо-мистецтвознавці, і художники, — і всі досить відомі. Скільки в Києві письменників, поетів — членів "Просвіти"? А скільки шкіл, які вони могли б узяти під своє крило? Чому б не "піти в народ"? Можливо, пробуджений у дитячій душі український дух чи повага до України, мови переважать. І, певно, зміниться ставлення і директора, і вчителів до українського слова. А ще літгуртки, які можна було б очолити! І не треба було б говорити на всіх форумах про погане керівництво (воно справді погане, але ці виступи його не поліпшать), а самим своїм авторитетом, ім'ям поліпшувати ситуацію.

● З глибокою пошаною
І. ХАЛЯВКА

Від редакції. Здається, настав час, шановні наші читачі, обговорити на шпальтах "Слова Просвіти" проблеми, що їх зачепила пані І. Халівка. Адже ніхто з нас, власне, й не припиняв своїх стосунків зі школою, яка в певному сенсі є дзеркалом соціальних і етичних проблем нашого суспільства. Чекаємо ваших листів!

ПРОБЛЕМА

А почалося все, нагадаю, з матеріалу Вольвача на радіо “Свобода” від 16 січня “Про роль глобалізації в культурно-літературних вимірах”. Для української літератури глобалізаційний культурний проект, заявив тоді Павло, “несе примусове витворення ієрархій, коли через медіа “розкручуються” і вводяться до культурного простору декілька імен, котрі оголошуються трохи не гуру і зразком для наслідування”. Дозволю собі для чіткішого прояснення цієї тези продовжити цитувати Вольвача: “Причому тут не йдеться про якісь принципи конкуренції, про що так люблять поговорити адепти вільного ринку. Ніхто серйозно не говорив і не намагався порівнювати тексти Юрія Андруховича і Василя Рубана, Кокотюхи і Портяка, ніхто не робив докладного стилістичного аналізу “Подвійного Леона” Іздрика і роману Віктора Міняйла “Вічний Іван”. Вихід у світ кількосторінкової збірки наближених до так званого “станіславського феномену” оголошується мало не літподією року, тоді як книга видатного поета Василя Голобородька “Слова у вишиваних сорочках” мала дві-три рецензії, та й ті трохи не у “Носівських вістях”.

Глобалізація глобалізацією, та, як на мене, у даному разі Вольвач ототожнив із нею клановість. Остання була, є і буде в українській літературі (культури). Нічого з людською природою не вдієш... А ще у нас надзвичайно нефахові медіа, що надто помітно у царині культури. Про Андруховича й Кокотюху вони знають, бо ті колись докладали зусиль для “розкручування” свого іміджу. А буває, що згадують певні імена у пресі лише тому, що цього вимагає формат газети, ТБ чи радіо: “темні конячки” нецікаві пересічному читачеві, глядачеві, слухачеві.

Свіжий приклад тотальної нефаховості переважної більшості медіа у сфері культури — “тріумф” фільму Олександра Шاپіро “Цикута”. Слід зазначити, що режисер зняв свою картину власними силами, фактично — на ентузіазмі. Стрічка вийшла контроверсійною і провальною у плані драматургії, але епатажною, з нецензурною лексикою та сценами вживання наркотиків. Спочатку мас-медіа оголосили, що “Цикуту” не допустило до прокату Міністерство культури. Жодне видання не згадало, що фільм технологічно не може демонструватися в кінотеатрах, бо існує не на кіноплівці, а лише в цифровому форматі. Потім, очевидно, зі слів самого режисера, майже всі мас-медіа відправили “Цикуту” брати участь у конкурсі “Берлінале”, не згадавши й словом про справ-

жнього учасника одного з найповажніших кінофорумів світу від України аніматора Степана Ковалю. Врешті-решт, Коваль привіз в Україну престижний приз — “Срібного ведмедя”, а “Цикути” на Берлінале взагалі не було! Але ж який піар для Шاپіро і його, чесно кажучи, маргінального фільму.

Зрештою, про клановість... Андрій Бондар відповів на виступ Вольвача через газету. Відповів різко, аж занадто. І, як відзначив Микола Рябчук, “у двох місцях таки перейшов з ідей на особу свого опонента, саркастично обізвавши його в

ти грошовий еквівалент). “Глобалізм жорстко регламентує тип письма” (ще одне загальне місце подібних писань. — К. К.), — справедливо виголошує Бондар у своїй статті й додає: “Тут неодмінно треба згадати про масову літературу з її Рогозою і плавно перейти до ренегатів-постмодерністів на кшталт Андруховича й Іздрика. Шаблону дотримано — аплодисменти...” (В мене особисто після прочитання статті Бондаря залишилося враження, що спонукою до її написання не в останню чергу все-таки було бажання захистити своїх несправедливо обра-

тисть, яка викликана розвитком комунікацій, оволоділа всіма аспектами суспільної діяльності”. Майнова нерівність між благополучними і неблагополучними країнами, попри всі міжнародні семінари, зустрічі й конференції на цю тему, продовжує поглиблюватися. Дослідження Світового банку засвідчили, що в понад половині країн, які зазнавали структурних змін протягом тривалого часу за рецептами таких організацій, як МВФ, ВТО і того ж Світового банку, знизився рівень прибутку на душу населення й тривалість життя...

У сфері культури глобалізація спричиняє протистояння культур, які перетворюються на статистичні дані, а не на живі організми. Це означає, що культура стає товаром, який продається, а не цінністю, яку слід зберігати. Глобалізація призводить до втрати національної ідентичності, що є великим рахунком, не претендуючи на щось більше.

Водночас чимало сучасних митців прагнуть до культурного визнання України. Тут якраз і надаються до застосування ті методи “підтримки мистецтва”, що їх культивує Захід. Маю на увазі інститути грантів, кураторства, і звідси — обов’язкова політкоректність. Виникає таке враження, що в “кураторів” існує настановою зображати елітарне мистецтво виятково як непопулярне мистецтво. І їм хоч кілок на голові теши — все одно не розуміють, що, скажімо, Малевич і Пікассо, Рембо і Сандра — представники популярного елітарного мистецтва. Тобто, що не треба заганяти елітарне мистецтво до глухого кута герметичності.

Ну, а що таке політкоректність?... Це свідоме обмеження на теми й на засоби художнього вираження. Грантоспоживачі змушені грати за цими правилами. Складається враження, що в такий спосіб нас хочуть позбавити альтернативи. Таке-от враження. А ще здається, що лише подолавши деякі найнегативніші аспекти клановості, можна ефективно протистояти глобалізації в культурі.

Які висновки можна зробити наразі після подібних дискусій? Що йдеться про певні суперечності між людьми, належними до певних літературних кіл. І що ці кола перебувають у конфлікті. Словесна сутичка двох митців — лише надводний камінь, а які прирастатимуть вирують у глибинах — можна лише уявити.

• **Костянтин КОВЕРЗНІВ**

ЛІТЕРАТУРНИЙ АНТИГЛОБАЛІЗМ ПО-УКРАЇНСЬКОМУ

На сторінках “Дзеркала тижня” нещодавно вийшла цікава дискусія, суть якої представлялася спочатку як “вплив глобалізації на українську культуру й, зокрема, літературу”. І хоча два достойні чоловіки — Андрій Бондар (“Глобалізація в будяках”. — “ДТ”, № 4, 2003) і Павло Вольвач (“Провінційні ереси у теплій хаті”. — “ДТ”. № 6, 2003) — так пройшлися своїми кирзовими чобітьми делікатним ґрунтом українського письменства, що Микола Рябчук (“Жданов forever, або Побічні наслідки “глобалізації”. — “ДТ”, № 8, 2003) поспішив поставити крапку в дискусії, хоч тема наразі не вичерпана. Навіть навпаки — стараннями усіх трьох вона відкрилася новими змістовими гранями.

одному випадку “літературним самородком” та “останньою надією шістдесятників”; у другому — епігоном Вінграновського й Симоненка, “поетом полину й будяків”.

А що ж глобалізація? “...Я все одно не розумію, що конкретно поганого несе в собі глобалізація для української культури і, вужче, літератури”. Ця фраза стоїть десь на початку статті Бондаря. Відтак він, без уживання якихось аргументів, називає трюїзмом тезу Вольвача про те, що глобалізація є “цивілізаційним викликом” для української культури. Водночас цілком слушним видається зауваження про абстрактність ворожості глобалізації в тому вигляді, як це зображено у Вольвача. “От, виявляється, що найбільше загрожує рідній культурі! (...) Ворога, нарешті, знайдено. І що абстрактніший цей ворог, то зручніше писати подібні матеріали”, — зазначає Бондар.

Погоджуюся і з тим, що аргумент на кшталт “письменникові пропонують зробити з літератури товар!” — кепський аргумент проти глобалізації. Це взагалі не аргумент (не все купується і продається, але принаймні всьому можна визначи-

жених літературних кумирів).

Відповідь Вольвача у “Дзеркалі тижня” не заборилася. При цьому поет відпустив своєму колезі втричі більше “компліментів”. “У XIX столітті подібні “полеміки” закінчувалися дуелями, у XX — арештами “буржуазних націоналістів”, “безрідних космополітів” та інших “класових ворогів”, — виступив у ролі рефері Микола Рябчук.

“Пан Бондар має цілковиту рацію, стверджуючи, що справа не лише в кока-колі і памперсах (про які я, до речі, й не згадував). Мова найперше йде за ту ж таки жорстку регламентацію типу письма, за кланову лояльність, яка змушує робити вигляд, що, наприклад, Бондар і Сергій Жадан — це постаті ледве чи не одного рівня”, — фактично підтвердив Вольвач уже висловлену мною думку, що в своїх аргументах проти глобалізації він не зовсім справедливо ототожнив глобалізацію з клановістю.

А все-таки хочеться сказати й про реальні прояви глобалізації. Проблема не в тому, що “письменникові пропонують зробити з літератури товар”. Проблема в тому, як писав субкоманданте Маркос, що “логіка ринку, використавши порис-

в нагоді не лише українцям, які хочуть відвідати Польщу з різними місіями, або прийняти в Україні польських друзів, а й кожному, хто цікавиться мовою, історією і сучасним життям братньої нам країни — Республіки Польської.

• **Стефан КОСТКА**

НОВІ ВИДАННЯ

ЖИТТЄПИС СТЕПАНА БАНДЕРИ

Галицька видавнича спілка у Львові випустила в світ книгу Ярослава Сватка “Місія Бандери”. Це життєпис Степана Бандери — лідера та ідейного натхненника революційної ОУН, ім’я якого стало символом боротьби за незалежність України в середині XX століття. Наведені неопубліковані досі спогади про Степана Бандеру керівника розвідки ОУН Степана Мудрика-“Мечника”. У книзі використані матеріали польських, німецьких і радянських архівів, спогади учасників підпілля ОУН і працівників радянських спецслужб.

У передмові до книги соратник Степана Бандери, Головний Командир УПА 1950—54 років, член Проводу ОУН 1940—1954 років Василь Кук зазначає: “Степан Бандера — людина високих моральних якостей, непересічних інтелектуальних здібностей і колосального енергетичного потенціалу. Потреба дії, чину була чи не найголовнішою прикметою його характеру.

По закінченні гімназії молодий Степан Бандера займався культурно-просвітницькою роботою на селі, в “Просвіті”, в аматорському театральному гуртку, в хорі, заснував осередок спортивного товариства “Луг”, належав до засновників господарського кооперативу в селі.

Взагалі, багато членів ОУН були активістами “Просвіти” та інших українських легальних організацій.

Ярослав Сватко пише: “що в містах Західної України місцеве населення не асимілювалось і досі розмовляє українською мовою, зберегло традиції, аж ніяк не є заслугою проєктантів розквіту соціалістичних націй. Ті залишки культури й духовності, що збереглися на Західній Україні в часи СРСР, оплачені кров’ю Степана Бандери, його батька і братів, Шухевича, Грицяя, Горнового, Полтави і сотень тисяч незначних нам людей, кістки яких поховані не лише в рідній землі, а й за Полярним колом. Для цих людей ім’я Бандери було прапором і символом боротьби за волю України”.

• **Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ**

НАШІ В ПАРИЖІ

Нещодавно у читальному залі парламентської бібліотеки у Києві відбулася примітна подія: видавництво “Смолоскип” презентувало книжку молодого науковця Володимира Посельського “Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції”. Директор видавництва Осип Зінкевич слушно зауважив актуальність такої книжки, яка знайомить українського читача зі специфікою Європейського Союзу, його писаними і неписаними законами. Пан Зінкевич наголосив на тому, що книжка користувалася величезним попитом на недавньому з’їзді опозиції. Політолог Максим Розумний зазначив у своєму виступі, що в контексті дрейфу офіційного Києва у бік Москви, європейський вектор залишається єдиною альтернативою східній експансії в Україну.

Цінність книги примножується тим, що її автор живе у Парижі, хоч народився на Волині. 1992 року закінчив Володимир-Волинське педагогічне училище ім. А. Кримського. Бакалавр Інституту міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка за фаховим спрямуванням “Міжнародні відносини” (1997), магістр Паризького інституту політичних наук за спеціалізацією “Європейська спільнота” (1999).

• **Роман КУХАРУК**

СПОРІДНЕНІСТЬ

Добру справу здійснило Київське університетське видавництво “Пульсари”, опублікувавши найповніший українсько-польський розмовник, який містить понад 10 000 лексичних одиниць, словосполучень та висловлювань для практичного вживання при спілкуванні на найрізноманітніші теми побутового та суспільно-громадського життя.

ЦІКАВЕ І КОРИСНЕ ВИДАННЯ

Ця книжка невеликого формату обсягом 245 сторінок є своєрідною унікальною. У ній вміщено практично всі розмовні форми з транскрипцією для будь-яких ситуацій, що можуть виникнути під час спілкування українців із поляками. Крім тематичного й алфавітного покажчиків у книзі є коротка, але

досить виразна характеристика Польщі, її історії, господарства, сучасний адміністративний і традиційний поділ, основні інтернет-адреси і контактні телефони.

Розмовник підготувала українсько-польська подружня пара — Анна і Збігнєв Ландовські. Гадаю, що це видання стане

Рівно 5 років тому з заявою до найвищих посадових осіб автономії і всієї держави звернулися місцеві активісти Всеукраїнського товариства “Просвіта”, Кримське відділення Всеукраїнського наукового товариства імені Т. Г. Шевченка, Товариство вчених півострова “Крим із Україною”. Владуків закликали: “Прохаймо вжити термінових заходів для порятунку античної пам’ятки світового значення Неаполя Скіфського, відновлення тут археологічних досліджень і експозиції для відвідувачів. Відродження цього та інших історичних пам’яток Криму, включення їх до туристичних маршрутів

уможливіть перетворення туризму на високорозвинену і прибуткову галузь економіки”.

У публікації йшлося про варварське нищення унікального білокам’яного городища, яке 500 років поспіль 2-2,5 тисячі років тому було столицею пізньоскіфської держави, що займала територію від Дону і майже до Дунаю, скіфи панували у Придніпров’ї скіфи більше тисячі літ і залишили славний слід в історії України і Криму, який у ті часи звали Малою Скіфією). З ними рахувалися могутні тоді боспорські греки, римляни, перси та чимало інших народів і племен, але зневажили нащадки.

НЕВДЯЧНІСТЬ ОБЕРТАЄТЬСЯ СОРОМОМ

ЧАС СПОДІВАНЬ, ТА НЕ ЗВЕРШЕНЬ

Розташованому на зеленому горбистому 20-гектарному гірському плато, майже в центрі нинішнього Сімферополя, древньому місту, скіфська назва якого до нас не дійшла, спершу не пощастило вистояти проти численних нападників. Потім не поталанило зберегти мурів, які почали масово розбирати за часів кримського ханства на будівництво середньовічної Ак-Мечеті. У позаминулому столітті — за царату, коли древню столицю знову методично руйнували, вивозячи стародавнє каміння для будівництва казарм, укріплень, цивільних установ, будинків і споруд жителів новостворюваного адміністративного центру Криму, міська управа якого навіть сприяла “видобутку” обробленого деревнимі пращурами каменю за певну плату, намагалася за рахунок торгівлі матеріалами з безцінного історичного пам’ятника поповнити міську скарбницю. У минулому — коли нова влада в 1926 році розпорядилася саме на унікальних похованнях, фундаментах і склепах збудувати очисні споруди, у 50-х роках їх розширили, у 80-х реконструювати й відрізати ще й чималий шматок охоронної території, а пізніше не заборонила спорудити в заповідній зоні гаражі та дороги до них і ліній електропередач. Не щастить і досі.

За 5 років після публікації звернення до урядовців не змінилось нічого! Колишню столицю скіфської держави в III столітті до н. е., яку вдалось оборонити від сусідів-херсонеситів і військ Мітрідата Євпатора, могутніх полчищ зайд — аланів, сарматів, зруйнували готи і гунни, допилюють сучасні варвари — губителі власної історії, жителі нинішнього адміністративного центру Криму — Сімферополя.

Вони для своїх буденних будівельних потреб, як і їхні попередники, по цілницю рознесли огорожу, дорозбирують оборонні спорудини — вежі, закидали царську гробницю і мавзолей, зведений в кінці II ст. до н. е. (де протягом трьох віків ховали осіб царського роду з їхніми сім’ями і слугами), південну міську оборонну стіну, центральну браму і житла з господарськими приміщеннями... Фундаменти, товстелізні стіни метрової висоти, інші залишки античного міста достояли до 70-х років. Щоб достаточо зникнути на початку нового тисячоліття?

Так безславно закінчила-

ся спроба понад піввіку тому створити тут державний заповідник, залишки здичавілої території якого катастрофічно зменшують наповзаючі на неї “самобуди”. Тоді охоронну башту над могилою славетного царя Скілура звели з місцевого каменю на розчині найміцнішого цементу. Та сьогодні вже і її “вдячні нащадки” так роздобвали, що допіру зводили нову. Серед білого дня, серед будяків, корів, овець і кіз “нічийного вигону”, “допитливі” сучасники риють тут пролази до ще не розграбованих скарбів; вечорами це романтичне місце заповнюють любительські міцних напоїв, підхожуючи один одного до непомірних доз спиртного нагадуванням, мовляв, “ще скіфи пили вино, не розбавлене водою, за що їх і назвали варварами античні греки”...

Прикро, що всі неподобства творяться на місці давно омріяного заповідника, який міг би приймати гурти небайдужих до історії колись величній Скіфії туристів. **Зневажено понад двотисячолітній поліс, скалічені не без зусиль відреставровані палаци, вулиці, храми і площі древньої столиці. Чи не тому сьогоднішні “батьки” міста сором’язливо відмовляються від істинної — “скіфської” дати його народження в античні часи, готуючись зустріти 220-ліття за літочисленням царської Росії. Це замість того, щоб спробувати виправити свої минулі “гаражедозволяючі” та інші нерозважливі щодо безцінної пам’ятки рішення, хоч якось посприяти наведенню порядку на городищі, від якого керівники Сімферополя відцуралися повністю, хоча унікальна земля древньої столиці скіфів формально належить місту. Прагнення ж його “омолодити”, нагадують, вибачте за порівняння, зусилля підстаркуваті кокетки, бо всі інші міста світу боряться за протилежне — відстоюють кожен рік своєї древності, що дає їм право і честь належати до стародавніх полісів, які стояли біля витоків нашої цивілізації.** Хіба ж відмовляються від щасливої і рідкісної нагоди змінити “візитку міста” з нинішньої залізнично-вокзальної, “воріт Криму” зразка 1951 року — на солідну багатотовкову: міста-продовжувача і знавця колишньої слави Неаполя Скіфського, з гарантією міжнародного визнання і поваги в колі рівних за віком древніх міст, які пам’ятають юність людства.

Тим часом тисячолітній могильний сон останньої столиці скіфів триває. Стан тяжкого забуття погіршують все

нові факти паплюження унікальної пам’ятки нашої сивої минувшини, яку вважають визначною у всьому світі, але роками відвертаються від неї державні заклади, що покликані її берегти, а свою бездіяльність виправдовують відсутністю фінансування “не діючого об’єкта”, ставлячи під загрозу розграбування ще не знайдених, але, на думку науковців, присутніх тут скіфських скарбів. Чи не тому в Криму так буйно розквітла кримінальна торгівля стародавніми коштовностями, яка стала для деякого джерелом постійних прибутків од підпільного міжнародного бізнесу, зокрема, й цінностями скіфів? Невже комусь вигідно, щоб в Україні й Криму досі не працювала вже давно прийнята програма “Музейна безпека”? Між тим, самі скіфи спокійногил предків шанували та оберігали ревно і самовіддано. За легендами, найбільшим святотатством вони вважали руйнацію курганів, за що вліпманому на місці злочину ламали хребет і відвозили в дикий степ на розтерзанні звірям і птахам. Хрестомайтійний приклад: коли військом персидського царя Дарія, що вторглось у Скіфію в 514-513 роках, ушент виснажили мисрами стріл, засипаними колодязями і випаленим степом загоїли скіфів, що відступали, східний завоюєник відправив до них посла, пропонуючи на решті зійтись у вирішальній битві або здатися. Відповіли: “Знайди спершу могили наших предків. Тоді і ми станемо з тобою воювати”.

МІСТО СЮРПРИЗІВ

Легендарну столицю скіфів учені свого часу шукали від Перекопа до Херсонеса, а зенацька знайшли в центрі півострова. В 1827 році місцевий краєзнавець зупинив одну з навантажених камінням із Керменчика підвод, на якій побачив мармурову плиту з барельєфом скіфа-вершника і ще три — з древніми написами, іменами царів і посвятами Зевсу і Афіні, які врятував для науки. Знахідки купив для своєї колекції хан Султан Крим-Гірей. Потім вони опинилися в Одеському музеї старожитностей, де зацікавили директора — археолога Івана Бларамберга. Так було відкрито унікальну пам’ятку світового значення — добре захищену фортецю-городище Неаполь Скіфський — “нове місто” — (певно, на відміну від старої столиці скіфів на Дніпрі — на місці Кам’янського городища). А на узвишшя уривчастих Петровських скель, звідки брали каміння, невдовзі знайшли сенсаційний скарб монет, нові плити

з написами, оборонні стіни і головні ворота міста, мавзолей скіфської знаті багатьох поколінь із 72 похованнями, у яких виявили людські й кінські кістки, зброю, 1327 золотих прикрас, склепи з розписами великої наукової і художньої цінності, зразки древнього живопису битв і походів, розваг і застіл скіфів. Є докази, що тут були поховані цар Скілур, за правління якого Мала Скіфія досягла найвищого розквіту, його син Палак і скіфська царя. Зроблений із кипарисового дерева, інкрустований, із безліччю орнаментів та з грифонами царський саркофаг, інші безцінні знахідки допомогли визначити дати подій, прослідкувати торгові шляхи скіфів, дізнатися про їхні мистецтва і ремесла. Почалося планомірне вивчення видатної археологічної пам’ятки. А старожили Сімферополя пальмою першовідкривача загадкового Неаполя віддають дивакувато дідусеві, відомому всьому місту запевненнями, що достеменно знає, де лежать усі клади древньої скіфської столиці та подробиці розташування кожного з численних захованих скіфського царства. Вчені скептично ставилися до “віщуна”, та, врешті, якось напівжартома поцікавилися, де гробниця великого Скілура? Старенький показав місце біля міських воріт, де археологи відразу ж наштотхнулися на мавзолей, у якому цар лежав у пишню розшитому золотом вбранні, біля його стегна знаходився сагайдак зі стрілами, а в ногах шолом. У незвичайної краси саркофазі серед гір золотих прикрас лежала й царя. Потопа в коштовностях і їхній син. А ось про дідуса, який вказав місце дивовижно багатого і цінної для науки та пізнання нашої цивілізації знахідки, людська байдужість не лишила й сліду. Досі не відомо навіть його ім’я, не з’ясовано, й звідки доніс до нас знання про найсвятіші місця скіфського царства.

Проте, кримська земля — “музей під відкритим небом” продовжує дивувати щедрістю і новими сюрпризами. Останній із них Неаполь Скіфський подарував чотири роки тому. На дотально відпрацьованій археологами ще в 1827 році ділянці археологи Юрій Зайцев і Сергій Колтухов виявили сенсаційну знахідку: кам’яне послання з античності. Напис на плиті розповів про попередника знаменитого Скілура — царя Аргоса, який налагодив бурхливу торгівлю не тільки зі скіфськими містами, а й античними країнами Північного При-

чорномор’я. Знахідка збагатила новими подробицями твердження вчених, що й тоді кримський Неаполь був столицею потужної пізньоскіфської держави, і додало пам’ятці міжнародної слави, але не державної уваги.

Досі незбагненими лишаються уламки ще однієї кам’яної плити, знайденої біля головних південних воріт оборонної стіни на місці древнього святилища. На ній чітко зафіксовано людину в ореолі проміння, Сонце і три дивовижних об’єкти, що летять до Землі. Поруч зображення фігури крупнішої і не схожої на людську — інопланетянина (?), на голові якого шолом із антенами ...скафандр (?), а стрілами вказано шлях до невідомої планети...

НАЩАДКИ ГЕРАКЛА, ЗЕВСА, МЛЕКОДІВ?

Давайте пригадаємо читане в юності. За грецькою легендою скіфи з’явилися від шлюбу Геракла зі змієною богинею Алі, яка вкрала в заснулого героя коней і пообіцяла повернути їх після того, як у неї народяться діти від Геракла. З трьох синів лише молодший Скіф зміг виконати заповіт батька: натягнути лук і опоясатися його ремінем із прикріпленою до нього золоту чашею. Відтоді лук, панцирний пояс із причепленою до нього чарою стали вічними атрибутами-супутниками кожного скіфського воїна.

Ще одна легенда у викладі Геродота описує твердження самих скіфів про своє походження від пустельника Таргіта, батьками якого були Зевс і дочка ріки Борисфена (Дніпра). У нього народилося три сини: Ліпоксай, Арпоксай і молодший Колаксай. Під час їхнього правління на скіфську землю впали з неба золоті плуг із ярмом, двосічна сокира і чаша. Старші не змогли їх взяти, бо з їхнім наближенням золото загоралось, і погасло лише перед молодшим, котрому брати передали всю царську владу скіфів, які “всі разом називаються сколотами за іменем царя, скіфами ж назвали їх греки”. Науковці вважають, що в обох легендах в обрамленні надприродних фактів містяться свідчення про одвічність проживання скіфів у районі Дніпра, їхній поділ на споріднені племена та наявність царської влади. Хоча жодні письмові й археологічні дані досі не дали можливості створити беззаперечну реконструкцію присутності скіфських племен у Північному Причорномор’ї, де до їхньої появи панувала кімерійська епоха, топоніміка якої

була сконцентрована на Керченському півострові та в Південно-Східному Криму.

Ще задовго до того, як Крим уперше з’явився у працях античних вчених і мандрівників, його називали Таврікою — від наймення осілих жителів Південнобережжя і гір — таврів, які з першого тисячоліття до нашої ери впродовж майже двадцяти століть безупинно воювали за панівне становище на півострові, яким прагнули оволодіти різні племена: сармати, алани, готи, гунни, хазари, печеніги, слов’яни, половці, монголи, татари. Древнім народом Криму були й воюючі кімерійці, яких скіфи витіснили в гірську частину півострова. Це тих кімерійців, чия потужна бойова могуть колисьниць і озброєних шоломами, панцирями, мечами, кинжалами і списами з бронзи і заліза воїнів потрясала таку велику і міцну державу древності як Урарту. У Біблії про це сказано: “Не буде в ньому ні знемагаючого, ні стомленого; він (народ) не буде дрімати і не буде спати; пояс не зніметься з чресел його, і не розірветься ремінь сандалій його; стріли його загострені і всі луки натягнуті; копита коней його подібні кременю, і колісниця його, як вихор”.

Чи це не підказка уряду, вкупі з вітчизняними та іноземними спонсорами, які виявляють все більшу зацікавленість “скіфським проектом”, способу знайти кошти на відродження унікальної столиці до рангу музею-заповідника. Тим більше, що гроші витрачені на реконструкцію історико-культурного об’єкту такого масштабу, без фінансового ризику, вже невдовзі, після належної рекламної “розкрутки”, обов’язково повернуться сторицею. Так уже починають заробляти відомі світу Лівадійський і Бахчисарайський Ханські палаци, Херсонес і Пантикапей, Судакська фортеця і Мангуп, куди влітку не пробитися під час спектаклів, зйомок фільмів і рекламних роликів, концертних і театралізованих програм просто неба. Коли ж буде збережено й підготовлено до показу туристам не менш значну реліквію півострова — скіфську столицю — величну “сцену” над Сімферополем для захоплюючих археологічних екскурсій, турів наукового туризму, досі не знає ніхто.

Далі буде.

● **Віктор ХОМЕНКО,**
Крим

Наші читачі у своїх листах і в телефонних розмовах слушно зауважують: як тільки суспільство го-тується до відзначення раніше заборонених дат із життєвої чи пожиттєвої біографії Тараса Шевчен-ка, як ту ж мить у тічці російськомовних видань з'являються недолюгі, хоч і злісні, намагання всіляко очорнити національного Пророка України. Чи випадково це? Звичайно, ні. Провокатори, спекують на елементарному незнанні життєпису Великого Кобзаря (до речі, Тарас Григорович у своєму “Дневнику” сам зібрав на себе весь “компромат”, який тільки міг бути!) прагнуть “убити двох зай-ців”: спантеличити легкодухих і спромогтися на імідж “борців за правду”. Ім так не терпиться зали-шити слід в ореолі всесвітньо відомого мученика за праведні закони, що вони й не помічають, як тут же компрометують себе — злобою, недбалістю, брудною підтасовкою фактів.

Отож — публікуємо відгуки на спроби очорнителей Т. Г. Шевченка у російськомовній газеті “Киевский телеграф”, за 19—25 травня 2003 р., № 158.

НЕЗВИЧНИЙ РАКУРС

Чи не показово: щой-но починаються дні вшанування Тараса Шевченка й одразу ж — невідступною тінню — виникають піарно-брудні дослідження антишанувальників українського генія? Чому? Можливо, тому, що у Всесвіті кож-ній тезі відповідає анти-теза, день неможливий без ночі, а Бог без Сата-ни? І, мабуть, марно так створений світ, бо са-ме на темному тлі зірки сяють яскравіше! Ли-шень треба відділити чисте від бруду, зерна від полови...

У чому ж черговий раз звинувачують ново-спечені “біографи” дав-но померлого Шевченка, хоча за всіма людськими та релігійними правилами про покійних треба казати або добре, або мовчати? Виявляється, цнотливим писакам соромно за чоловіка, кот-рому вклоняються украї-нці та вважають за свя-того. А він же й горілку по-козацьки пив і жінкам спокою не давав! Справ-ді, це жахливий гріх, особливо як на наш час, і особливо для ниніш-ніх моралістів із преси та телебачення. Адже то зовсім не в їхніх газетах і журналах, надрукованих російською мовою, мож-на побачити оголених красунь у таких хвацьких еротичних позах (навіть на тракторах!), що куди тим чоловікам...

Одне слово, “а судді хто?” — ми з'ясували. Проте вони є тим необ-хідним тлом, на якому талант Шевченка виріз-няється особливо блис-куче.

Але все ж цікаво: який вигляд у морально-му плані має українець Тарас поруч не з пігмея-ми, а з велетнями людс-тва — такими, як росія-нин Пушкін, англієць Байрон? Не секрет, що жінки також хвилювали уяву Пушкіна, до того ж як молоді, так і ті, що го-дилися йому в матусі. Поет потім часто згаду-вав амурні пригоди з ци-ми дамами в ідких епіг-рамах (із великою кіль-кістю купюр). Проте да-ми прощали коханцю-улюбленцю все, а от ко-ли він, жартуючи, напи-сав богохульну “Гавриї-ліаду”, представники церкви миттєво вислали богохульника зі столиці (Пушкін перебував на засланні під подвійним наглядом — цивільним і релігійним). Але й у за-сланні поет продовжував насолоджуватися вином і жінками, грав у карти та стрілявся на дуелях.

До речі, якщо про “погану хворобу” в Шев-

ченка говорити марно, то запальний нащадок Ганібала її не уникнув — ледве вижив, поки вилі-кувався. Ця напасть ста-ла додатковим приво-дом його шалених рев-нощів до дружини, бо її залицяльник, француз Дантес, також хворів на цей СНІД XIX сторіччя...

Ще гірші справи з моральністю спостері-гаємо у спадкоємця од-нієї з найшляхетніших англійських династій — лорда Байрона. На жаль, Джордж Гордон занадто мало уваги при-діляв державницьким справам і занадто бага-то — статевим стосун-кам. Як із жінками, так і з чоловіками. Хоча тоді нетрадиційний секс за-боронявся суспільством і переслідувався церк-вою. Згадавши ці пере-конливі факти, можна з

ОРЕОЛ ГЕ-

сумом констатувати: ге-нії — не ангели. Але в порівнянні з іншими, Шевченко зі своїми кіль-кома сороміцькими вір-шиками та еротичними малюнками має вигляд скромного хлопчиська.

Як правило, генії суть гетерозисні особи — тобто, генетично вда-лі гібриди між віддале-ними гілками людського суспільства. Той самий Пушкін — суміш афри-канця зі слов'янином, Шевченко — поєднання західної та східної час-тини України, поет Жу-ковський — позашлюб-ний син російського дворянина Буніна й ту-рецької дівчини-бранки Сальхи. Гетерозисні особи — кажу як генетик — поєднують у власно-му генотипі кращі риси (домінанти) різних на-цій, тому вирізняються надзвичайною “життє-вою силою” — здо-ров'ям, талановитістю, витривалістю у всіх сфе-рах. Вони без шкоди для здоров'я сплять лише 4—5 годин на добу, встигають часто за ко-ротке життя зробити вдесятеро більше, ніж коли він, жартуючи, напи-сав богохульну “Гавриї-ліаду”, представники церкви миттєво вислали богохульника зі столиці (Пушкін перебував на засланні під подвійним наглядом — цивільним і релігійним). Але й у за-сланні поет продовжував насолоджуватися вином і жінками, грав у карти та стрілявся на дуелях.

До речі, якщо про “погану хворобу” в Шев-

ного осмислення англій-ської історії, вперше не-перевершено оспівує людину бажань і страж-дань. Отож не дивно, що генії-чоловіки підсвідомо відчувають невга-мовний потяг до жіно-цтва. Показово, що й жінки просто липнуть до геніїв, руйнуючи всі за-борони — суспільні, ре-лігійні, расові, фінансо-ві. Часто після палкого кохання вони опиняють-ся в невимовно склад-них обставинах та все ж народжують дитину, яка знову здивує світ неаб-иякими талантами. Це Природа заздальгидь турбується про поши-рення й продовження у віках найвдаліших із еволюційної точки зору генотипів.

На жаль, вимоги Природи не завжди збі-гаються з нормами мо-ралі, котрі запровадили люди на користь сус-пільної стабільності. Та люди — це лишень діти Природи, тому зазвичай перемагають первісні Материнські закони Природи — задля ко-ристі все тій же громаді, що їх засуджує! Потрібні приклади? Будь ласка!

Олександр Пушкін, аж ніяк не втомлюючись, здобрував своїм генотипом Петербург і дале-кі околиці. Згодом до нього приєднались Іван Тургенєв та Лев Тол-стой, який мав тільки за-конних 10 дітей, не раху-ючи байстрючат. Тому закономірно, що й се-редній рівень письмен-ства в Росії вищий, ніж в інших країнах.

Філософське спря-мування Німеччини дав-но б перевелося, коли б занадто розумні неод-ружені філософи не ма-ли прихильності до еко-номок. А що сприяє “го-лосистості” італійців? Славетна школа навчан-ня чи самовідданість шанувальниць оперних співаків?

Ясна річ, можна роз-повсюджувати власний генотип і в межах мо-ральних норм суспіль-ства. Для цього треба одружуватися з кохани-ми жінками. Саме тоді закладаються такі міцні родини-клани, як Кен-неді, де було 11 дітей, або Драгоманови-Ко-сачі. Що талановиті діти народжуються від ко-хання — це аксіома.

Якщо подивитися на історію України в цьому контексті, то можна ли-ше дивуватися, з якою впертістю ця частина світу підрубує на корені найвидатніші свої здо-бутки. Іван Мазепа, Іван Котляревський, Соломія Крушельницька, Марія Заньковецька, Микола Гоголь, Леся Українка — всі вони не залишили нащадків. Тарас Шев-

ченко все життя мріяв про “садок вишневий коло хати”, звичайну сім'ю, де можна було б жити за християнськими звичаями та ростити ді-тей, але ЖОДЕН ІЗ УК-РАЇНСЬКИХ БАТЬКІВ НЕ ВІДДАВ ЙОМУ ДОНЬКУ за дружину. Ніхто, почи-наючи з князя Рєпніна й закінчуючи п'яницею попом Григорієм Коши-цем. Чому? Тому, що

Шевченко вже встиг за-явити про себе як Бун-тар, а решта українців були отруєні бацилою меншовартості, жажали-ся самої згадки про бун-тарів. Силоміць відвер-нувши Тараса Шевченка від шлюбу, сучасники не тільки скоротили життя своєму генію, але й на кілька століть уперед знищили, випалили в зародку самий дух бун-тарства!

Тому, як генетик і завзята шанувальниця Кобзарєвого таланту, я б поставила в провину “шалалуптному Тарасу” не те, що “він дівчат спо-кушав” (як то роблять злопихателі-біографи), а те, що він спокушав жі-нок недостатньо напо-легливо й, будучи занад-то праведним христия-нином, не залишив нам у спадок купу позашлюб-них дітей. Впевнена, тоді б і дівчат не божеволіли (Федосія Кошиць) та не засихали у старих дівах (Варвара Рєпніна), а го-ловне, історія України написалася б набагато яскравішею!

Геніальні митці у тво-рах не особистого ха-рактеру піднімаються над власними слабкост-ями й стають захисни-ками свободи, Вчителя-ми, Провідниками гро-мади. І в тому їм немає рівних ні серед розпус-ників, ані серед правед-ників. Можна лише ди-вуватися, з якою про-никливістю Тарас Шев-ченко малює нещасних, зраджених покриток, намагаючись попередити про небезпеку кра-сунь-українок і виклика-ти співчуття навіть у гвалтівників. Створений ним чистий образ дівчи-ни-Калини, Тополю, що чекає на свого козака, став образом України в світі. Таким же симво-лом російського жіно-цтва Пушкін створив Те-тяну Ларіну, а Шекспір назавжди залишив нам Ромео і Джульєту.

Підсумовуючи, мож-на сказати: якими б ще несподіванками нас не “порадували” новітні ви-нахідники від мистецтва — усі вони повністю вкладаються в імідж Та-раса Шевченка, як справжнього козака і ГЕНІЯ СЕРЕД ГЕНІІВ. Адже його свята гені-альна постать навічно вписана не тільки в істо-рію України, — в світову культуру! Жалюгідна ме-тушня одноденних бруд-них мух у жоден спосіб неспроможна перешко-дити цьому факту. Хоч як кортить полишити слід у його ореолі.

● **Ірина МОЛЧАНОВА**, генетик, голова Маріуполь-ського Союзу Українок

АВТОРИТЕТНО

ПАНЬКО КУЛІШ СПРОСТОВУЄ...

Олександр Карєвін паплюжачи Тараса Шевченка, підло фальсифікує історичні факти.

Я зупинюся тільки на спілкуванні Панька Куліша з Тарасом Шевченком. Досліджуючи часописи середини XIX ст., та після смерті, ко-ли тіло Т. Шевченка із С.-Петербурга було пе-ревозено в Україну, переконавшись, що Панько Куліш зі сльозами на очах виголосив прощаль-не слово: “Що ж це Ти, батьку Тарасе, від’їж-даєш на Україну без червоної китайки, заслу-ги козацької? Чим ти не заступив усіх своїх ко-зацьких лицарів, що червоною китайкою вкривалися, заслугою козацькою пишалися! Ні один предок Твій, Тарасе, не сховався із цьо-го світу без останньої честі. Ти вмер на чужині. Що ж про нас скажуть наші земляки-українці, коли ми тебе врядаємо в дорогу непокри-тим червоною китайкою? Скажуть, що ми пе-ревертні, як ті дуки, що позбирали всі козаць-кі луки і луки, і забули старосвітські звичаї... Ні, батьку Тарасе, не годиться тобі так від’їж-дати на Україну. Іще лишилися козацькі діти, козацькі душі, щоб тебе червоними китайками обернути. Вкрийте ж червоною китайкою не-біжчика — домовину Тарасову. Нехай земляки бачать, що ти з малої рідної сім’ї у Велику рід-ну сім’ю вертаєшся, що ми свого Великого по-ета по-своєму шануємо. Не вдержала тебе чу-жа земля в своєму холодному лоні, де ти тяжко сумував, що тебе засиплють чужим піском, жадав, щоб поховали на Україні.

...Тарасе... наш перший добродій народ-ний! Ти закінчив свій подвиг. Перше, опла-кавши обідрану Україну. Спочивай у святій шанобі в рідному краю. Ти нас навчив, ти нам очі відкрив. Твоїм слідом, Тарасе, ми підемо! Ти нас оживив — еси словом своїм на світі! Ти наш поет — а ми нарід Твій, ми, духом Твоїм вівки і віки дихаємо і дух Твій простий і яс-ний веселиться в нас”.

Про це писала “Основа” за 1861 рік (чер-вень), коли хоронили Т. Г. Шевченка. А коли домовину Т. Г. Шевченка везли через Україну, на простому козацькому возі, то з навколиш-ніх сіл, містечок, хуторів виходили зустрічати його труну старі й малі українці, щоб віддати шану Великому поету і борцю за волю Нень-ки України.

У моїх прадідів були землі під Бровар-ським лісом на узбіччі, на “Пісках” або Ли-кавшині. На ту окраїну лісу виходила старо-винна лісова дорога, стояв там старезний, сто-літній дуб, під яким криниця з дерев’яним це-берком на ланцюзі, а біля криниці — коновка, з якої козаки та чумаки напували коней і во-лів. Звідси через Броварський ліс, де с. За-зим’є, проходила дорога на Добрянський ліс, а ще раніше там було поле моїх прадідів і ма-миного діда Радченка Семена. Дід Семен Рад-ченко, мій прадід, полишив роботу й напував волів, що везли домовину з Т. Г. Шевченком, покриту червоною китайкою. А моя прабабу-ся, по батькові, Барбон Євдокія Дмитрівна (уроджена с. Троєщина, дівоче прізвище Пи-липенко, померла в 1906 р.) на узліссі Бровар-ського лісу назбирала квітів і поклала на чер-вону китайку Шевченкової домовини. Вона йшла за труною до м. Броварів, де при великій юрбі, в храмі Петра і Павла зупинилася про-цесія на панахиду по душі Великого поета. Ця згадка лишалася нам через наших дідів, бать-ків, як сімейна святиня мого роду в с. Зазим’є.

На сороковинах Т. Г. Шевченка, 27 квітня 1861 р., Панько Куліш, нездужаючи, написав промову:

“Панове громадо! Письменники були Ве-ликі люди, до яких належав і Шевченко... Втрату Шевченка ми ще не оцінили, яка була найбільшою втратою на Вкраїні після Берес-тейської халепи...

Як я вважаю, панове громадо, смерть Тара-са... народові очі осіяла... Велике діло Шевчен-ком явила... Він був пророком, що вийшов із мужицького мужицтва... і горить вночі свічкою перед нами... як великий скорб. Панове гро-мадство! Земляки мої кохані! Настав для нас ве-ликий час великої праці, святої праці на ко-ристь нашої нації, а могила Шевченка мусить нам стати початком нової науки і подвигів християнської правди”.

...Брудна стаття Карєвіна обурила всіх, окрім перевертнів. Цікаво, на чие замовлення він написав цей пасквіль?

● **Микола БАРБОН**, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА

У ПОЛІГРАФА З «ТЕЛЕГРАФА» — СОБАЧЕ СЕР- ЦЕ

У цьому вкотре переконалися нещасні читачі цього скандального видання, побачивши сторінку з черговим наклепом на Т. Шевченка.

А чого можна було ще чекати? Чи сподіватися, що атмосфера цинізму й аморальності, невігластва й запродавства, в яку кинуто нинішнє українське суспільство, народить білокрилого й цнотливого ангела?

Ні! І ще раз ні!

Як сказав лукаво відомий політик і державний діяч: «Маємо те, що маємо».

І не про зміст недорікуватої писанини якогось недоумка, що, немов шкідливий бо-ягуз, сховався за псевдонімом, треба говорити сьогодні. А тим більше, ще й вступати з ним у дискусію. Бісер, як відомо, перед парнокопитими істотами не розкидають.

Усе багато складніше.

Ось майже десятиріччя в Україні йде внутрішня інформаційна війна. Відкрийте будь-який курс лекцій із теорії ведення інформаційних воєн і переконаєтеся, що нічого випадкового в періодичній появі невіглаських антиукраїнських публікацій немає. Добре відомий режисер із ослячою впертістю силиться переконати публіку, що навіть сонце в Україні сходить не з того боку.

Т. Шевченко давно став інформаційною мішенню для геростратів-українофобів. Воно й зрозуміло — хто помітить шолудиву москву, якщо вона не дзявкотить на слона!

Але, повторюю, не про це належить сьогодні вести мову.

Сучасне українське суспільство тяжко хворе.

Хто не згодний із цим висновком, хай дасть відповідь на просте запитання: «Чи можливе у цивілізованій країні видання газети, яка постійно кидає виклик суспільній моралі й традиціям, і почесним президентом якої є депутат парламенту?»

Виявляється, в Україні це можливо.

Депутат А. Деркач — почесний президент «Київського телеграфа» (з дореволюційним твердим знаком у кінці назви). Під його крилом знаходиться й телерадіокомпанія «Ера», що з порушенням чинного законодавства одержала ліцензію на право мовлення на державних каналах УТ-1 та УР і спрямовує рекламні прибутки у власну — приватну кишеню. До пари собі Андрій Деркач підібрав «незалежного» журналіста В. Скачка, якого віднедавна посадив у крісло редактора «Телеграфа». Це й зрозуміло: в обох «чудове» минуле — вища комсомольська школа при ЦК ВЛКСМ, академія КДБ...

Нині вони цинічно спостерігають, як розгортаються події навколо невігласької публікації, не розуміючи, що їхня поведінка та етичні засади викликають лише співчуття...

Проблема, повторюю, в іншому.

Наше виснажене суспільство поволі занурюється в стан апатії: індеферентності, байдужості, відсутності інтересу до навколишніх подій і явищ.

Власне, ми вже в цьому переконалися.

Якийсь дегенерат сміє нервувати громадськість, але хіба хтось (крім наївних, які втягуються у нав'язану газетою дискусію) засудив це з високих трибун? Чи сказали своє слово лідери численних громадських організацій та партій? Чи, може, вождь Національної спілки журналістів щось утаїв (бо свою справжню позицію він ніколи в житті не виявляв)?

Ні!

Чи згвалтоване зайдами українське суспільство вже не здатне реагувати ні на що?

P.S. Відкрив стенограму прес-конференції Президента України (саме після публікації наклепу в «Телеграфі»). На запитання кореспондента, як глава держави ставиться до паплюження Т. Шевченка різними пройдисвітами Л. Кучма висловився чітко: «Україна негативно. Я думаю, що хтось знайде і в пилу дасть тим, хто паплюжить. Я б це зробив із задоволенням».

О. Хоменко: Стаття «Копитця ангела» може бути означена одним терміном: маячня.

А. Охрімович: Додаймо ще деякі «знахідки дослідника», які стосуються «непомірного пияцтва» Тараса Григоровича, його «невігластва», дописування друзями його творів. Словом, «тупий і п'яний» Шевченко вийшов «покурить на балкон», поки його оточення, особливо «руські друзя» трудилися над «Кобзарем» та навчали «селопа» столичної «жизні». Такий собі продукт колективної праці з царем-батюшкою на чолі бригади.

О. Хоменко: Згадаймо художні зображення радянської мистецтва. «Шевченко слухає Бєлінського», «Шевченко слухає Чернишевського». Наразі Шевченко слухає якихось невідомо звідки вигулькнулих редакторів, які знову вчать його «жизні».

О. Ульяненко: На мою думку, ця стаття — відвертий пасквіль. Чому в себе вдома я маю це вислуховувати? Аморальний образ Шевченка? Годі. Дуелянт-Пушкін відправив на той світ до тридцяти чоловік... Єсеніну з його пияцтва в тій же Росії зробили соковитий бренд. Мовляв, «ліхоль парень»...

О. Хоменко: Стаття з'явилася у двадцятих числах травня, у традиційні Шевченківські дні. Це також ті дні, коли мали відбутися проанонсовані акції опозиції. Не відбулися. Але система, котра мала б дати «відбій боевої тривоги» — підстрахувалася. Вдарила по тому, хто є її найбільшим ворогом.

А. Охрімович: Пане Євгене, як багатолітній в'язень, громадський діяч, філософ, чи знаходите Ви тут якийсь зв'язок, нитку, котра бере початок, можливо, ще з «третього відділення» царської охорони, яка безпосередньо займалася Тарасом Григоровичем? Згодом вже НКВД, а потім КГБ ніяк не вгамонить-ся, не хоче дати йому спокою...

Наприкінці травня, у традиційні Шевченківські дні, в українській пресі, котру тільки умовно можна назвати українською, з'явилися антишевченківські опуси. Зокрема, «Ангел с копитцями», стаття добродія Карєвіна, сторінки під яку люб'язно надав деркачівський «Київський телеграф». Йшлося там, окрім іншого, про «вроджену тупість Тараса, його венеричні хвороби, дрімучу неграмотність, непробудне пияцтво» і таке інше. У прямому ефірі радіо «Свобода» цю явно «кадебівську» тенденцію обговорювали журналіст Андрій Охрімович, філософ Євген Сверстюк, письменник Олесь Ульяненко та культуролог Олександр Хоменко. Зокрема саме пан Олександр у тому ж «Київському Телеграфі» опублікував статтю «Фізіологія парнокопитих», відповідь карєвінін та іже з ними...

МУЖИЧКИ ЗАВЖДИ ПІДМІЧАЛИ У НЬОМУ ВАДИ...

Є. Сверстюк: Я почну з іншого боку. Перетворення Шевченка на плакат викликає негатив. Треба зрозуміти цю реакцію. Інша справа, що ті люди знають, куди понести свій матеріал, знають, хто надрукує, і що Деркачі їх приймуть із відкритими обіймами. По-друге, ми реагуємо на це не зовсім адекватно. Тому що ми одразу бачимо випад проти наших національних почуттів. Маймо на увазі, що багато приводів для таких різномислечень дав сам Шевченко. Перегляньте спогади про поета. Одні говорять про його високоосвіченість, другі про його невігластво, треті про надзвичайний талант, про дар пророка євангельського складу, інші — заперечують. Одні говорять про нього, як про еталон моралі, інші бачать його в обіймах «п'яної музи». Вони показують, наскільки це складна постать. Постать, котра досягла такого рівня простоти, що саме простакам вона видається простою. Нічого дивного, що якийсь хлопчина, служачи в армії, уявив собі, що він уже письменник. Почав читати Шевченка і виявив, що поетові страшно щастило в армії...

А. Охрімович: Маєте на увазі Бузину?

Є. Сверстюк: Так. Той, інший, також проти культу «святого» Тараса. Звичайно, Шевченко не святий. Він просто дивний. Химерний. І чуда цього неможливо зрозуміти. Як зек колишній, можу запевнити: якби мені пропонували вибір між одиночкою в царській тюрмі та царською казармою, я вибрав би тюрму. Бо там принаймні можна жити, нехай напівбоже-вільним, але все ж духовним, внутрішнім життям. В солдатській казармі це було неможливо. Творчість Шевченка періоду заслання — це чудо. Як він міг там писати? Загадка. З десяток його хулителів можуть собі сперечатись і навіть матимуть рацію. Але на своєму рівні розвит-

ку. Ті, котрі з мужичків, завжди підмічають у ньому вади. Така ось закономірність.

О. Хоменко: Треба усвідомити одну просту, але засадничу річ, що культ Шевченка і прямі атаки на нього — це дві сторони однієї медалі. Система прагне знищити Шевченка. Тому що він є розгорнутою національною метафорою, яка може дати людям енергетику спротиву системі. Отже, треба знищити... Це можна зробити в кілька способів. Зробити «плакатного» Шевченка й офіційно покладати до його могили квіти. Зробити з нього щось таке, не знаю, придатне для ресторанів швидкого харчування: без крові, без життя, без метафізики, без екзистенційної самості...

А. Охрімович: Власне, зробити з нього таку собі манну кашу з варенням...

О. Ульяненко: Панове, я не розумію іншого. Чому з Шевченка не треба робити культ? Чому в Росії культовою постаттю може бути той же Буковський чи Борис Віан? Чому Шевченкові — дзуськи?

А. Охрімович: В даному випадку перед нами не стоїть завдання доводити аксіому: творчість поета не підлягає сумніву. Йдеться про інше. Про технології, котрими сьогодні послуговуються, аби спровокувати постать поета.

Є. Сверстюк: Ми живемо в період страшної деградації культури. Вона ніколи не процвітала при соцреалізмі, але й ніколи не опускалася до того рівня, який ми бачимо в нашій жовтій та сірій пресі. За інших умов, маю на увазі кращих, коли б відбували інтелектуальні середовища, ми не повинні були б помічати ні карєвінін, ні бузини. Таких є сотні. Їх мучить чорна заздрість. Культура повинна мати систему захисту. На вищому рівні було б взагалі не можливо дебатовати на подібні теми. Цим би займалися люди «буфета»...

НА ЗДОБУТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 2004 РОКУ

Комітет із Національної премії України імені Тараса Шевченка повідомляє, що з 1 серпня нинішнього року розпочинається прийом творів і робіт на здобуття Національної премії 2004 року.

На здобуття найвищої в Україні премії в галузі культури, літератури й мистецтва, публіцистики і документалістики представляються нові, оригінальні твори й роботи, опубліковані (оприлюднені) в завершеному вигляді протягом останніх п'яти років.

Представлення творів і робіт на здобуття Національної премії проводиться Міністерством культури і мистецтв України, Національ-

ною Академією наук України, Академією мистецтв України, творчими спілками, музеями, товариствами, фондами, закладами літературно-мистецького спрямування, членами Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Подання на здобуття Національної премії 2004 року Комітет приймає до 1 листопада ц. р. за адресою: 01001, вул. Прорізна, 2, м. Київ-1.

Довідки про порядок прийому за тел. (044) 226-32-23, тел/факсом 228-11-93.

Комітет із Національної премії України імені Тараса Шевченка

ЦИТАТА

НАКЛЕПНИКАМ ВІДПОВІДАЄ ІВАН ФРАНКО

Можна б і не відповідати низьким паплюжникам Тараса Шевченка, не згадувати цих мерзотників, але ж вони паплюжать наш народ, його духовну основу — рідну мову, культуру, дороги і світлі імена нашого родоvodu. Моторошно й гірко стає на душі: у серці України — Києві живуть безтурботно типи, які нам, на рідній нашій землі, плюють у душу, ще й насміхаються з нашої толерантності. «Кто не глумился над этой народностью? Кто не плевал на нее? Кто не кидал в нее грязью, а подчас и камнями? Ругался над нею даже Белинский, со всем своим либерализмом, не увидевший ничего, кроме шуточного переряживания из фрака в свитку, в попытках некоторых малороссов поднять родное наречие своего народа, под риском прослыть сумасшедшим или злонамеренным» — писав відомий історик Микола Костомаров у статті «О Преподавании на народном языке в Южной Руси» ще в 1863.

Проходять століття, але провокатори знаходять для себе твердий ґрунт і вірних однодумців і захисників. У їхніх руках — сотні газет і журналів, звичайно, російськомовних. Одна з таких газет — «Киевский телеграф» за 19—25 травня 2003 р. опублікувала статтю якогось А. Карєвіна. Мені навіть гидко переказувати її зміст... Натомість пригадаю пафос Франкової «Присяги»: «Він був сином мужика — і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком — і став велетнем у царстві людської культури.

Він був самоуком — і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим. Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж деякі переможних армій.

Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золотого його душі у ржу, ані його любові до людей у ненависть і погорду, а віра в Бога у зневіру і песимізм.

Ому ліла зого

найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті — невмирущу славу і всерозцвітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори. Отакий був, є і завжди буде для нас, українців, Тарас Шевченко!

● **Богдан ПАСТУХ**, ветеран війни і праці, почесний голова Луганського обласного товариства «Просвіта»

НА СТОРОЖІ

ДРУЖНО
ПІДТРИМАЙМО
ЗАКЛИК
ПАТРІОТІВ!

Як обухом по голові, вдарило повідомлення про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов національних меншин. Не тому, що ми проти прийняття Хартії, а тому, що ми проти поспішності в цьому питанні й ратифікації у такому варіанті. Чи можна в такому разі назвати Верховну Раду, яка ухвалила запропонований проект постанови про ратифікацію Хартії, українським парламентом? Адже перед тим за постанову про захист української мови проголосувало всього 150 депутатів. Отже, патріотів України в залі засідань Верховної Ради — третина від усього складу! Та чого ж можна чекати від Верховної Ради?

Можна зробити висновок: більшості Верховної Ради потрібна колонія, де депутати будуть "приводними ремнями" у здійсненні політики інших держав. Адже депутати більшості прекрасно розуміють, що там, де немає мови, — немає нації й держави. Даремно вони галасують про Адміністрацію Президента, антинародні режими й антидержавницьку політику. Їх теж із повним правом можна назвати антиукраїнськими, антидержавними змовниками.

Від кого і від чого захищати мову угорців чи румунів? Ці меншини мають у нас свої школи, в яких (як повідомляє преса) деколи відмовляються вивчати українську мову. Над деякими сільрадами меншин майорить не наш національний прапор.

Від кого і від чого треба захищати російську мову? У нашому місті (а воно не виняток) російськомовні школи мають навіть кращу матеріальну базу, ніж українські, книгарні й книжкові базари переповнені російськомовною літературою, державні й приватні установи у своїй роботі послуговуються переважно російською мовою, газети здебільшого російськомовні, книжечки для оплати комунальних та інших послуг ігнорують українську мову, в крамницях ціни на всі товари вказано російською. Такого відвертого обливання брудними помиями всього українського, в тому числі й мови, не помічалося навіть у радянські часи. То яка ж мова потребує захисту?

Тому ми, просвітяни з Нової Каховки, рішуче підтримуємо заяву Павла Мовчана, Володимира Яворівського, Анатолія Погрібно-го "Українству оголошено війну", звернення до Президента накладати вето на ратифікацію Хартії в такому варіанті. Висловлюємо вдячність міському голові нашого міста Б. В. Сіленкову та його першому заступникові О. І. Віннику, які підтримали пропозиції Ново-каховського осередку товариства "Просвіта" відновити роботу комісії з мовних питань у новому складі. Головою комісії став О. І. Вінник. Уже складено план її роботи, пункти якого дають сподівання на повсюдне утвердження в місті української мови як державної.

- Гнат БІЖИК, м. Нова Каховка Херсонської області

Схоже, що "Просвіта" міста Калуш на Івано-Франківщині найближчим часом отримає нове дихання. Поряд із такими відомими просвітянами краю як Оксана Тебешевська, Іван Ткачик, Михайло Коломієць, Василь Ганущак та Іван Павліха просвітянське правління на останній звітно-виборній конференції поповнив і мер Калуша Роман Сушко, який пообіцяв просвітянам району ініціювати

МІФ ПРО ДОБРОГО СУСІДА

У 22 числі Вашої газети в замітці "Хто у кого попросить пробачення?" зазначено: "Російські спецслужби роблять усе, щоб унеможливити Українське зближення з Польщею, а відтак з Європою". І нижче: "...кадрові члени російської партії "ГРУша" ... очолюють управління в щонайвищих київських установах". І це правда. Тисячі російських агентів — від московських попів і до київських урядовців — на території незалежної України відкрито ведуть антиукраїнську пропаганду і діють широким фронтом на користь московської імперії.

Павло Штепа у книзі "Московство" (Львів, вид. "За вільну Україну", 1995, с. 5) пише: "Москвини кілька сторіч напружують усі свої здібності в брехні, підкупках, щоб світ не дізнався про справжнього москвина..." Автор використовує велику кількість документів, які неспростовно засвідчують вікове шахрайство Московщини. Імперія зля виину за свої злочини перед світом і Україною винахідливо перекладає на абстрактних інтернаціоналістів, сталіністів, "совіцьку" владу тощо.

Останнім часом Україну заповнила інформація, в якій

єдиним винуватцем усіх репресій та голодоморів проголошуються євреї. Як не згадати давнє імперське: "Бей жидов, спасай Рассею!" Одночасно ЗМІ Росії не забувають шельмувати українців. Відчувається досвідчена рука московської національної опрличини — КДБ. Москва маскує своє історичне імперство, адже все частіше в Україні лунають протести проти загарбання наших стратегічно важливих галузей промисловості, інформаційного простору, зв'язку. Дуже характерною є відповідь міністра культури РФ Швидкого на вимогу українців до Москви вибачитися та відшкодувати втрати від діявольських голодоморів: "У Росії також був голод". Але ж Росія не була колонією, як Україна, а росіяни були в Україні панівним "старшим братом"! Режим направляв росіян в Україну відбирати останній кусень у голодних українських селян, а не українців у Росію. Крім того, і в Росії цілеспрямовано морили голодом компактні поселення українців, а не росіян.

На жаль, міф про доброго сусіда (а то й брата) крокує Україною разом із роком Росії, відвертаючи увагу україн-

ЩОБ ЗНИЩИТИ СЛОВО,
НЕ ПОТРІБНО ВІЙСЬКА

великий просвітянський фестиваль. Відтепер "Просвіта" матиме своє приміщення. Мер поділяє також думку просвітян про актуальність відкриття книжкового магазину "Українське слово". Відчувається, що роль Товариства "Просвіти" у житті району зростає. Наприклад, у міському відділі культури створено 54-ий первинний просвітянський осередок у районі. Просвітяни Калуша б'ють на сполох, бо у районі ще й досі не вирішені мовні питання. Тут, вважають просвітяни, проблема має й економічне підґрунтя: у ТОВ "Агентство "Луком-А-Україна" діловодство ведеться іноземною мовою, наради і збори — також. А робоча сила з навколишніх сіл, щоб порозумітися, мусить "панімати". Болить у просвітян Калуша серце і за свого земляка Олексю Гірника, який виготовив і розкидав тисячу листівок на Канівській горі на знак протесту проти зросійщення. Думали, що прийдуть до обласного центру і хоч тут відчують належну атаку на "общепонятный язык". А навколо — реклама, як не російською, то англійською мовою. У кафе "Чорний кіт" із 25 касет із піснями записами тільки 5 українською мовою. У туристичному агентстві "Сьорфінг" за кордон нас відправляють тільки російською мовою. Захочете погратися в корпорації

ПРОПОЗИЦІЯ

"Ігросервіс" на гральних автоматах — звертаються тільки мовою "старшого брата". А Верка Сердючка з афіші закликає: "Живи з усмішкою!". Та нам не до сміху, коли не ми всіміхаємось, а з нас сміються інші народи.

Верховна Рада України ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин. А державна мова і далі залишається на задвірках, є для наших високих посадовців парадною мовою (в кращому випадку).

Так, ми повинні давати можливість розвиватися всім іншим мовам, як це стверджують наша Конституція і Закон про мови. Але безглуздо відсовувати на другий план мову рідного народу, бо так зненацька вона може опинитися й у меншості. І така загроза сьогодні є. Нам би треба повчитись у росіян, які прийняли окремий закон на захист своєї мови. Потрібний закон про захист мови української, який би протидіяв усьому, що заважає і шкодить її розвитку.

- Михайлина БОДНАР, відповідальний секретар Івано-Франківської обласної "Просвіти"

ПОЗИЦІЯ

«ЛІКУВАТИ —
НЕ ЗДОРОВИХ,
А ХВОРИХ»

Пише вам вісімнадцятирічна просвітянка з Херсонщини Любов Єремичева. Пишу до вас уперше, але сподіваюся, мої роздуми знайдуть відгук у серцях читачів.

На мою думку, більшість українців, які в 1991 році на референдумі сказала "так" Акту проголошення незалежності України, не усвідомили для себе значення української, рідної, мови у формуванні справжньої держави — не лише як територіальної одиниці, але й як національної спільноти. Не йдеться про нетолерантність до мов національних меншин, а лише про повагу до своєї мови, носіями якої у світі повинні бути ми — український народ. Зрештою, якщо не ми, то хто?! Сліпе наслідування чужої мови призведе до віднесення власної у вимір "нижчогоатункової" (що, власне, і відбувається зараз). Це можна було б зрозуміти в ті часи, коли російська нав'язувалася насильно. Але зараз... Що заважає нам насолоджуватися соковитим українським словом? Проста звичка чи небажання виділятися серед російськомовного натовпу?

Справді, й досі на людину, котра в повсякденному житті розмовляє рідною мовою, часто-густо оглядаються з неприхованою глумливою посмішкою. Прикро й те, що поступово русифікуються невеличкі містечка й села, які завжди були джерелами живої української мови, хай навіть у варіанті "суржику".

Молодь, бажаючи кращої долі, їде здобувати престижну професію у великі міста, де піддається впливові переважно російськомовних міських жителів. Та й не секрет, що більшість молодих людей розмовляє російською, віддаючи данину моді.

Один російськомовний знайомий із мого оточення дуже мудро висловився: "Я дуже хотів би розмовляти українською мовою, але поки що в мене чомусь не виходить..."

На жаль, таких людей не так багато. Молоденькі мами навчають дітей із самого малечку саме російської мови. А це означає, що й декілька наступних поколінь (якщо нічого не зміниться) не розмовлятимуть рідною мовою!

Я переконана, що ці рядки читатимуть тільки завзяті поборники українського слова, а до інших вони можуть потрапити лише випадково. У деякому сенсі це неправильно, бо треба "лікувати не здорових, а хворих". Цю добру справу — лікування народного патріотизму, повинні робити ми, просвітяни, бо без українського слова збідніє дух української нації...

- Любов ЄРЕМІЧЕВА, м. Херсон

ФАКТ

ців від смертельної загрози нового поневолення.

Шановні! Якщо за сотні років не навчила історія, то прислухайтесь хоча б до авторитетних росіян, які краще за нас знають свою Московщину. "Є дві Русі. Перша — Київська. Ідеї добра, честі, свободи, справедливості тут розуміли так, як розумів їх увесь західний світ. Друга Русь — Московська. Це Русь тайги, монгольська, дика, звіряча. Ця Русь зробила своїм національним ідеалом криваву деспотію і дику запеклість. Ця Московська Русь із давніх-давен була, є і буде... запеклим ворогом Європи" (О. Толстой). Погоджуючись із О. Толстим, лише зазначимо, що Московщина ніколи не була Руссю, тому так різко відрізняється від України-Руси. Дуже мало хто із сучасних росіян (хіба що В. Новодворська) розуміє, що українці за своїм менталітетом — європейці. Отже, імперська Московщина була, є і буде запеклим ворогом України також.

- Володимир ВІТЕНКО, передплатник, член ВУТ "Просвіта", м. Ужгород

СУСПІЛЬСТВО ЧЕКАЄ РАДИКАЛЬНИХ ЗМІН

СЛІДАМИ НАШИХ ВИСТУПІВ

лебачення і радіомовлення Бориса Холода, їх антиукраїнського натхненника і організатора Леоніда Кучми, сподіватися на збереження рідної нам мови — справа марна. Тож хоч на рівні газети забезпечуйте читачів правдивою і змістовною інформацією про причини і основних винуватців нищення української мови.

Було б цікаво прочитати на шпальтах газети інтерв'ю з народним депутатом, автором статті "Вимагаю створення комітету захисту української мови" Борисом Олійником про його бачення мовної ситуації та шляхів радикальних змін на краще.

- Олексій ДУБОВИК, голова Сумської міської спілки патріотів України

без вашого картуза вистачає мороки. — І до секретарки з досадою: — Валю, дзвонили з району? — Ідїть, мовляв, дядьку, не морочте голову.

Тукала особливо оте “дядьку” образило. Був би в картузові — голова сто разів би подумав, сперш ніж дядьком його обзивати.

— Буду жаловаться! — повторив уже з притиском.

Голова, глянувши в Тукалові очі бетонні, зрозумів, що від нього не відкараскається. Ухопив рурку нервово, набрав номер дільничного:

— Якимовичу! Тут у мене Тукало... — Замок, слухаючи, що ж йому говорить дільничний. Поморщився з досадою: — Та поможи ти їм той проклятий картуз найти, бо спокою не матимемо! — Кинув рурку на важіль. — Ідїть, дядьку, до дільничного.

Знову — “дядьку”!

“Ну, ты меня попомниш!”

Не пішов до дільничного. Чекав до вечора: принесе? не принесе?

Не приніс!

“Та-ак...”

На ранок рушив у райцентр. До міліції.

Його пробували не пропустити до начальника: зайнятий, — Тукало так глянув на чергового, що в того й мурахи по спині пробігли “Меня?... Чекиста заслуженного?...” Без дозволу в двері попер.

— Разрешите? Заслуженный чекист из Москвы. Арсений Иванович Тукало! Благодарен к вашему расположению.

Майор, начальник, од привітання тако-го й очі витріщив.

— Так что ж оно получается, товарищ майор? Ворью безнаказно разгуливает?

Не допоміг і начальник.

Не допоміг, чи не схотів?

— Буду жаловаться, — пригрозив йому на прощання.

Ходив до адміністрації — там теж руками розводили. Обшук влаштувати, село перетрушувати — ніхто не дасть на таке ордер. І то через що? Через картуза?!

— Буду жаловаться! — сказав і їм Тукало.

Повернувся в село з твердим наміром рушити завтра ж у область.

“Сыска́ть не могут!” — кипіло в ньому. Та дали б йому волю, він і без міліції картуз розшукав би! Посадив би якогось бешкетника в лъох, як його мати саджала в свій час... Лъох у сестри глибочезний, серед літа холодом віє, карцер — не лъох... Потримав би в темряві — враз розколовся б!

“Порядки, мать вашу! Вор вора покрывает... Ничего, вы еще не знаете Тукала!”

До генерала, начальника обласного відділення міліції, два дні добивався. Але добився. “Предстал”.

Генерал довго не міг уторопати, про який картуз іде мова. А коли уторопав, розлучено в район подзвонив:

— Мені що, работы немає: картузи шукати?!. Та хоч з голови своєї зніми, а картуза надінь чоловікові!..

Начальник районної міліції, майор, коли вручав картуза (нового-новісінького), дивився куди завгодно, тільки не на Тукала. Але йому на те наплювати. “Плюнуть и растереть”. Головне — картуз на голові як улитий. “Форменный”. “С красным околышем”. “Окантовочкой синей”. “С козырьком лакированным”.

Добрався до села — мимо сільради по-вільно “прошествовал”.

“Вот... Картуз... Вот... На голове..!”

А той картуз, що пропав, ну, ніяк не давав спокою Тукалові! Ловив пацанів, обіцяв кожному спровадить до карцера. “На перевоспитание”. І таки добився свого: хтось підкрався вночі та на кілок картуза і повісив. Із биркою: “Забирай, щоб ти сказився!”

IV

Одбули в сестри рівно три місяці. Як на курорті побували. На всьому готовому. Ні копійчки не потративши.

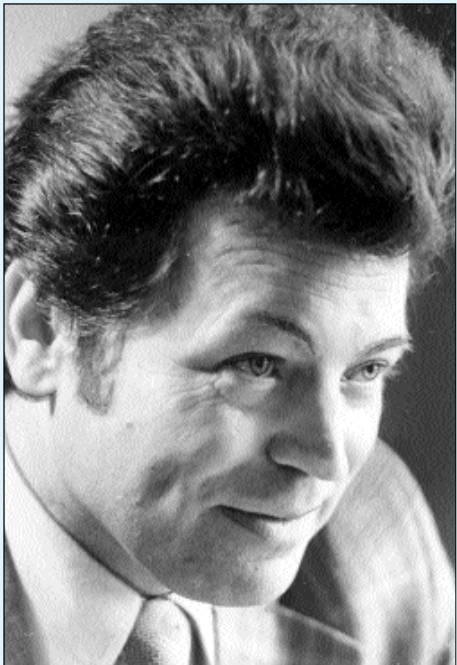
А на другий рік знов гостювати приїхали. “Понравилось очень”.

І я побачив Тукала коло магазину.

Вимахував кулаками, осатаніло вигукував:

“Рассея стояла и будет стоять, мать-перемать!..”

Аж охрип “землячок”. А рука ні-ні та й сягне картуза казньонного. Перевіря...

Петро ОСАДЧУК

У СВІТІ ТРИВОГ

ОНОВЛЕННЯ

Дзвони з-за лісу долинули, із-за туману. Чорна хмара згубила, мов ящірка, хвіст.

А люди, справіку звиклі до самообману, уявили собі, що в оновленні гряде благовіст. Гомін людський із чар-гомоном передзвонів зачаровано злився на хистких рубежах. Тоді перші хоробрі із страшних забобонів вийшли на вулицю, яку бачили в снах. Вийшли відважно на площу люди зі страху, ніби на прощу в передзвонах і прапорах. Бачив тільки Всевишній не площу, а плаху, де конає старий і страшніший рождається страх.

22 лютого 2003 р.

ПЕРЕСТОРОГА

Я знаю цих людей вже сотні й сотні літ: вони вважають, що лиш їм належить світ. Від виднокруга і до виднокруга — вони — господарі, а ми прислуга. Я часом думаю, чи варто жити, аби із фарисеями дружити, які навчилися приймати пози верховних вседержителів і видавать себе за небожителів, по вуха утопаючи в багні. Навчилися творить прогнози, як погрози, щоб ми корилися й тремтіли день при дні, щоб ми зреклись духовних верховин й повірили в облудній Третій Рим. У них одне на мислі за усіх пригод — вони над нами обраний народ, ми — другорядні. І настане час, як скажуть нам: — Нема й не буде вас! Ви зватися народом замалі, не треба вам ні мови, ні землі, ні солов'їв, ні сонця в високості, бо нам належить тут життєвий простір, від виднокруга і до виднокруга лиш ми — господарі, а ви — прислуга... Та постривайте! Вічні крадії, що звикли поглинать чужі краї, вертайтесь туди, де вас нема, де віковична завалилася тюрма, де вже китаєць вріс, як самосій,

і почувається в тайзі як свій. Вертайтесь у свій барложий дім, інакше вразить вас Господній грім і ви покотитесь до часу, до пори, немов каміння із високої гори, в тартарари.

2003 р.

* * *

Під знаком страждань і тривоги, Далеко від щастя і див, Може, створив когось Бог, А я себе сам створив.

Все, що моє, те моє, — Небо, земля і плоть. І поки зозуля кує, Нікому мій дух не збороть.

Життям за життя свою дань Плачу я щодень і щоніч. У світі тривоги і страждань Весь вік іду щастю навстріч.

4 січня 2003 р.

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Новації. Інновації. Корумповані корпорації...

В час деградації української нації видно і там, і тут, як під маркою глобалізації народів в стані прострації апробованим методом обдурзації напинають на шию хомут.

Любо-мирно, без жодного пострілу. З банку — в банду і в бариші! Від єдиної зони в єдиному просторі, від України — до Малоросії, від ерозії духу — до смерті душі.

Шито-крито — коріння підрито, і братися можна за крону, відкрити і безборонну.

Наступає доба інтеграції, енергійно діє енергоспрут — замість давніх поганьблених пут. Перевівши емоцію в рацію, видно і там, і тут, як напинають на шию нації супермодерний хомут.

1 березня 2003 р.

ІМПРОВІЗАЦІЯ

Художнику Феодосію Гуменюку

Козак-дзвонар і поет-звіздар, Повіривши в божий дар, Раптово прокидаються на зорі В одній хаті одної молодичі, Переборюють ревності ниці, Як зачаровані, уникають чвар, Відчувши силу небесних чар, І під гору біжать до дзвіниці, Не біжать, а летять, як птиці, Щоб стати при дзвонах, два дзвонарі, І народ розбудить на зорі, Інакше спіткає людей біда — В рідний край увірветься орда І не буде вовки-віків Ні поетів, ні дзвонарів. Тому хлопці з-за пазухи молодичі Повипурхували, як горобці, І завзято біжать до дзвіниці,

І в кожного шабля в руці. Сходить сонце. Заграв руда Ледь хитається в далечині. Добре видно, як суне орда. ...А хлопці добігли чи ні? — Невідомо про це мені.

9 березня 2003 р.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Будуються будинки чи барикади, Прапор над райкомом чи на райраді, А найбільше бажання кожної влади — Залишатися далі при владі.

Погроми, гоніння і глупства, Розбої, розори і зради... Відколи існує людство, Ці влади — породження влади.

Всі праведні пропозиції, Що владі стоять на заваді, Надходять від опозиції, Допоки вона не при владі.

2003 р.

В. Яворівському

...якщо здиміло літо, безоглядних весен. І на узліссі явір похилився невесел. Дуби мовчать, шепочуться берізки, Таланти пруть із саморобних академій. В кав'ярні музу смикнувши за кіски, Постмодерніст гундосить: “Ти — не геній!” Невже? Скажи, з якого, хлопче, війська Чкурнув на волю й загніздивсь в бедламі? Ой, багатьом кортить із Яворівським Покрасуватись в олімпійським храмі. Оглянься з осені! — і далеч піднебесна відкриється, як озеро в тумані. Сідай у човен, налягай на весла — І збореш хвили часу невблаганні. Та знай: лиш те спливає за водою, Що від природи і легке, і буре, А чоловій, коли він з головою, Чолом стає сміливо проти бурі. А як туман тебе обляже густо І крізь чоло думки приспати зможе, Ти вранці скажеш, глянувши до люстра: — Ой, що ми за народ такий, о Боже!

РІШУЧІ ВАГАННЯ

Коротаю за чаркою по-чорному царське дозвілля і черпаю у чарці на гульках загублені сили, та й роздумую скрушно: чи не краще піти на весілля, куди мене, красеня, помилково не запросили. Щось не люблять мене. І не цінять як драба і друга, що і випить готов і побренькати на гітарі. Серце туга стискає, важка, мов кольчуга, ніби зранку Господь змилостививсь і ляпнув по харі. Душа розізличена, змучена і розпадлючена, залишається в чарці топити вселенську спрагу. І нехай наді мною все небо вкривається тучами, а я, бля, поїду на весілля у Злату Прагу.

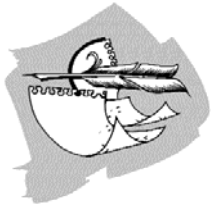
* * *

Коса підкрадається до краси, Але цього не бачить, не знає краса. безпідставно бадьорі дзвенять голоси І, мов птахи вечірні, летять в небеса.

Коса на поляні стинає квіт, А квіт проливає сльози в росу. Краса порятує приречений світ, Якщо світ порятує красу.

27 лютого 2003 р.

I
Спершу — коротенький витяг із біографії Тукало.

Тукало всю війну пройшов із першого дня і до останнього. Навіть над отією воронкою, що в ній Гітлер згорів, пошастило постояти. Трупа, щоправда, вже не було. Труп обгорілий встигли свої “ребята” при- брати та й переправити спецрейсом у Мос- кву. На очі Генералісімуса. Щоб понюхав, чим перемога по-справжньому пахне. Душу потішив.

А жаль, що передчасно прибрали. Тука- ло обов’язково б пальця в трупа відтяв. На сувенір.

— Вот, — показував би дітям, онукам і правнукам. — Он этим пальцем по карте во- дил. На нашу страну стрелы нацеливал. Я его и отпанахал. Я, Тукало... Вот...

То ж Тукало всю війну, “от звонка до звонка”, пройшов неушкоджений. До пере- можливого салюту. “Залпа из сорока восьми орудий”.

Не можна сказати, щоб кулі над ним не свистіли. Чи осколки повітря не краляли. Бу- ло. Було всього. І свистіло, й вибухало, і фуркало. Бо Тукало в тилу не відсид

Не відсиджувався, “как некоторо кало! Бійців у атаку женуть (“ма мать!”), а він позаду за кулеметом. лене око прищулює. “Дрогнут”, н біжать — отоді кулемет тукалів і заг Такі прошви покладе акуратні — жо никер” не вціліє! Усіх до одного повалить!

— Молодец, Тукало! — похвалить ко- мандир перед строем. Після того, як Тукало всіх, що лишилися живими, в німецькі око- пи позаганяє. “Вперед! Вперед, такую вашу мать!” — аж ревів кулемет, кулями в спину підстобуючи.

— Служу Советскому Союзу! — гаркне Тукало, випинаючи груди.

До війни “Служу советскому народу!” кричав, але Вождь, на народ свій дуже розгні- вався (половина виявилася ворогами наро- ду!) наказав своїм вірним воїнам не народу служити зрадливому, а Союзу Радянському.

— Служу Советскому Союзу! — гаркав Тукало, випинаючи груди. Що на них ме- даль “За отвагу” приемно поблискувала. А згодом і друга серце погладила. Війна, жаль, скінчилася швидко, а то дослужився б і до третьої — порівнявся б із Героем Радян- ського Союзу.

Скінчилася війна, стали демобілізу- вать масово, навіть до “заградотрядів” че- рга дійшла, — Тукалові хоч у петлю головою.

Це що ж, знову в село, в гречкосії? Кру- тити хвості волам, не вилазити з грязі? Так за що ж він тоді воював? Медалі на груди навішував?

“За что?” — гімнастерку рвав подумки. Аж сипалися гудзики. Порятунку не бачив.

А він, порятунок, поруч ходив. Коман- дир! Той, що подяки йому виголошував.

Коли Тукало командирів останній че- моданисько, трофеями набитий, до маши- ни допер, той поцікавився:

— Пойдеш в надзиратели?

В Луб’янці перед війською служив коман- дир. В тюрмі найелітніший. У Москві зоре- носний.

Тукало від несподіваних радощів ледь “Служу Советскому Союзу” не гаркнув.

— Тогда запиши адресок... Вызову.. Жди...

Не довго і ждав: надійшла телеграма. Не листоноша — міліціонер на мотоциклі при- віз.

Козирнув ще й попросив розписатись.

— Вот, — сказал сестрі Тукало. — Мос- ква вызывает. Врагов народа стережь.

У Москві йому нову форму видали, ре- мінь із волячої шкіри, щоб не обривали ключі, взули у хромові чоботи.

— Красавец! — похвалив командир. — Жених хоть куда. Невесту ищи.

— Есть, невесту искать! — гаркнув Тукало. Став приглядатись. Щоб москвичка бу- ла. Ну і той, щоб із квартирою.

А вона недалеко від нього й знайшлася. Їсти щодня подавала.

“Пулеметчица Анка” — так її прозивали в закритій їдальні, що до неї був прикріпле- ний Тукало. В отих, у доступних, для народу робочого — пусті щі та компот чорті з чого, а в них щі — ложкою не повернеш, та котле-

ти, та відбивні, та какао. Наїдались од пуза.

Анку ж прозвали “Пулеметчицей” за те, що в неї рот не закривався ніколи. Ти їй слово, а вона тобі — десять.

Ну, Тукалові не звикати до кулемета. Всю війну з ним в обнімочку. А в Анки й квартира недалеко від центру. Й “обратно ж” — перевірена. На всіх ситах просіяна. Бо кого завгодно до їдальні їхньої працювати не візьмуть. Щоб цінні кадри не потруїла.

Тож Тукало і придивлявся недовго. Пе- рестрів якось по роботі, закаблукми клац- нув:

— Разрешите на вас ожениться?

Пирхнула з несподіванки і “разреши- ла”.

Зажили на всю губу, купу дітей настро- чили. “Девочки” — в Анку, “мальчики” — в Тукало.

Анка продовжувала працювати в їдаль- ні: щоденно повні корзини доставляла їс- тівного. Тукало теж роботою був задоволен- ий дуже. По-перше: елітна тюрма. Шпа-

— Я спрашиваю: сколько? — підвищив голос Тукало. — Спрашиваю — должна от- вечать.

Анка сказала.

— Записываем... Теперь моя пенсия — тоже запишем... Теперь сложим. — Довго морщив лоба, пенсії докупи складаючи. — Вот, посмотри!.. Ну, а если умножить на три... На три месяца, что там проживем?..

— А жить на что будем? — дійшло на- решті до Анки.

— Как — на что!.. Ты что, письмо сестры не читала?.. На дармовом будем жить!

Переконав-таки. Анка теж гроші не вія- ла: берегла кожну копійчку.

— Это же подарок надо твоей сестре, — зажурилася.

— Подарок! — чмихнув Тукало. — Да она и без подарка будет нам рада.

Не довго й збирались — поїхали.

У Києві пересадка: дві години електрич- ку чекати.

На екскурсійний автобус — час убива-

Анатолій ДІМАРОВ ТУКАЛО

Оповідання

ною й не пахне. Такі сідають до камер, що до них, коли б на волі гуляли, й не підступи- ся. В “чайках” каталися, міліція честь одда- вала. А тут Тукало веде їх до камери, ключа- ми побрязкує в спину: “Не разговаривать!.. Не оглядаться!..” А по-друге: через день на роботу. День — на службі, день — удома.

І форма ж. “Шествует” Тукало вулицею — всяк його оминає.

Ну, й зарплата. І преміальні. Й пайки. І медаль “За заслугу лет”. Дослужився до пенсії — нагрудний значок чекіста почесно- го. І значок цей він завжди носив поверх усіх нагород...

Оце поки що і все, щоб так-сяк позна- йомитися з Тукалом. Щоб він, вам руку потиснувши, сказав неодмінно:

— Благосклонен к вашему расположе- нию.

Почув колись, як один офіцер отак при- вітав другого. Культура!!!

II

Вже на пенсію вийшовши, згадав про Галину. Сестру.

Ну, сестру й раніше не забував: перепи- сувався зрідка. Анка страшно боялася, що нав’яжеться — не одчепляться. Навіть мате- рі хоронити не їздив: послав телеграму. Що “соболезнует”. А це Галина прислала черго- вого листа: кликала в гості. На цілісіньке лі- то. Залишилась, як палець, одна на хазяй- стві (чоловік помер, син на Далекому Схо- ді), ні до кого й словом обмовитись. “У ме- не й корівка, і гуси, й гиндики, і курей по- вен двір, так що буде що їсти і пити”, — спокучала сестра.

В Тукала й защеміло на серці. Побувати на “родине”, з сестрою обнятися.

Анка спершу — на дибки:

— А сад?

Мали під Москвою земельну ділянку — горобцеві повернутися ніде. Та Анці більше й не треба: кохалася в квітах. Не ділянка — суцільний квітник. Отакенні букети дітям розвозила, що давно вже окремо жили.

— К черту на куличики борща похле- бать? Не поеду!

Тукало не борщами-варениками — пе- реконав її іншим... Дістав чистий аркуш па- перу, взяв ручку:

— Слушай сюда...

— Нечего слушать!

— Нет, ты послушай!

Усадовив силоміць, запитав:

— Ты сколько получаешь на пенсию?

— А ты что, не знаешь? — ерепенилась Анка.

ти? Шій намулювати?

— Знаешь что, поехали на Лукьяновку. Я давно мечтал киевскую тюрьму посмотре- ть.

Тюрма виявилася так собі. Як для сто- лиці — нікудишня тюрма! Куди там їй про- ти Луб’янки!

— Вот... Эти хахлы и тюрьму не могут со- орудить человеческую.

Сам себе давно вже вважав “русским”. І дітей повписував у метрики “Тукаловыми”. Потовклися біля в’язниці, обміряли її навіть по периметру, та й на вокзал. Тукало ще хотів зйти, “представиться”, але Анка боялася, що запізниться на електричку.

Ну, а в райцентрі, куди вони добрались електричкою, як і годилося: сльози й обій- ми.

— Ой братику, як же ты постарів!

Тукало теж сльозу видушив: “скупую, мужскую”.

— Не плач, сестренка, мы еще поживем, едрить твою мать!.. А это моя благоверная... Автобусом едем?

— Еге ж, автобусом наїздишся. Бензину немає!

— Неужели подводой?

— Подводою, подводою. Там такой жере- бець, що за півгодини домчить.

Вивела на площу привокзальну, підвела до чорної “Волги”.

— Оце сусід, спасибі йому, згодився під- везти. Він зараз буде: мотонувся на пошту.

— Ну, вы живете! На “Волгах” катаетесь!

— Катаємось, та не всі. Сусід із Черкас у нас дачу буде. Там такой домике вибехкуе, що і в Черкасах не побачишь!

— Ворует, — сказал переконано Тукало.

— Та Бог його святой знає. Не спіймали — не злодій.

Але Тукало стояв на своєму:

— Ворует! Теперь только слепой не во- рует.

Аж ось і сусід. У костюмі у джинсовому. Познайомилися. Сіли. Поїхали.

Тукало, коли райцентр проїжджали, по- цікавився:

— А где у вас тюрьма?

— Яка тюрма? — Галя. — Тюрми тут з роду віку не було.

— Как же вы живете без тюмы?

Аня — штовх непомітно в бока. “Что ты несешь? Он мужчина поглядывать начал”.

А Галя, розумниця, одразу ж перевела мову на інше.

III

Ну й зажили в сестри: як сир у маслі ка- талися. Галя годувала їх як на заріз, щодня новеньке вигадувала.

Анка, спасибі їй, одразу ж зіспівалася з Галею: торохкотіли з ранку до вечора, як ку- лемети. Анка — на “чисто русском”, Галя — на “хохландском наречии.” Не так одна од- ну, як самі себе слухали.

Сестра ж часто скаржилася братові на

жодного єврея живого не бачила.

— Перестройку затеяли, Советский Со- юз развалили! — продовжував обурюватися Тукало. — Такую страну угробить!.. Весь мир дрожал перед нами... А сейчас!.. Тьфу!..

Щодня, полежавши після обіду, щоб сальце зав’язалося, зодягав свій мундир із значком чекіста почесного, взував чоботи, до гарячого блиску начищені, та на самі брови — картуз. З дашком полакованим. І, строгий, ішов до крамниці. Де збирались пенсіонери. Колишні його однокашники. На побрехеньки. В основному про те, що воно в світі коїться і як жити далі.

Прислухалися до Тукала. Як не як — із самої Москви. Всесоюзної столиці недав- ньої. Збирачки “русских” земель. Та й чу- жими не гербувала — охоче приєднувала.

Тукало говорив, як у землю гвіздки за- бивав. Заб’є ще й закаблуком придушить:

— Рассея стояла и будет стоять!.. А эн- тих всех — к стенке!..

Та невдовзі походи до крамниці урвали- ся. Урвалися походи. З банальної здавалося б причини.

Украли картуз.

Серед білого дня нечиста сила поцупи- ла!

Тукало повісив його на кілок, із магази- ну вернувшись, щоб просохнув. Кинувся згодом: нема картуза! Кілок на місці, а кар- туз наче випарувався.

— Где картуз? — закричав. — Кто пос- мел?

Ні Аня, ні Галя картуза не чіпали.

“Своровали!.. Украли!..” Голову зняли із плечей!..

Галя одразу ж на дітлашню стала гріши- ти. Ганяють селом — впину на них немає. Так і лізуть у шкоду. Тільки кого не розпиту- вали — ніхто не бачив, не чув. Як під землю провалився картуз!

Усю ніч не спав Тукало. А на ранок до дільничого міліціонера пішов. Простоволо- сий. Хоч Галя вслід і кричала Оверкову ке- пку надіти — страмитися не став.

— Вот... — сказал строго дільничному. — Вот, обокрали... Ищите злодея.

Дільничний щось не дуже загорівся шу- кати злодія. Тут он повнісіньку машину зер- на з-під носа поцупили, а цей — із карту- зом!

— Та-ак, — сказал на те Тукало. — Не хотите при исполнении?.. Буду жаловаться! Пішов до голови.

— Вот... Украли картуз... Форменный... Участковый пренебрегает обязанностями...

— Та якби тільки й лиха, що ваш картуз! — заступився голова за дільничного. — Тут он машину зерна, дядьку, вкрали — слідів не лишили!

— Не хотите искать?.. Буду жаловаться!

— Та жалуйтесь хоч і Господу Богу! Нам

П'ять років тому вперше в Україні було відкрите відділення "Літературна творчість" в Інституті філології Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Хтось зіронізує: "Хіба можна навчити бути письменником?"...

Про особливості спеціальності "Літературна творчість" я дізнавалась у викладачів кафедри теорії літератури й компаративістики, бо саме вона випускає таких спеціалістів. У розмові беруть участь завідувач кафедри професор М. К. Наєнко, а також професор О. Г. Астаф'єв.

Михайло Кузьмович Наєнко: Ідея відкриття цього відділення народилася років сім тому. Разом із тодішнім Головою Спілки письменників України Юрієм Мушкетиком ми десь у 1996-1997 роках побували в ректораті й висловили ідею про відкриття такої спеціальності. Після розпаду Радянського Союзу Літературний інститут ім. М. Горького продовжував запрошувати до себе початкуючих літераторів із України, але СПУ відмовляла йому, бо навряд чи в Росії "вчили" б на українських письменників. Тому я, як тодішній декан філологічного факультету, разом із Юрієм Мушкетиком розуміли, що "Літературна творчість" має бути відкрита в нас як окрема спеціальність.

Цього року ми матимемо перший випуск фахівців відділення "Літературна творчість".

— **А як добираються кадри викладацького складу?**

М. Н.: Спецкурси в нас читали (або продовжують читати) такі

Студент — явище вічне та невичерпне. Фах і покликання, стан тіла й душі, похвала та лайка. "Майбутня еліта" перед великим стрибком у велике майбутнє "відривається", виражається, студіює життя якнайрізноманітніше. Перша школа самовираження — творчість... Творчість стає професією. Про це сьогодні розповідатимуть та розпитуватимуть не хто інший, а самі студенти. Усе це — їхня творчість.

ЧИ МОЖНА НАВЧИТИ БУТИ ПИСЬМЕННИКОМ?

відомі письменники, як Юрій Мушкетик, Василь Фольварочний, Валерій Шевчук, Володимир Яворівський, Оксана Забужко, Раїса Іванченко, Етері Басарія, Роман Іваничук, Віктор Кордун, Ігор Кравченко, Юрій Ярмиш, Олексій Дмитренко, Василь Юхимович (нині вже покійний) та інші. "Телемистецтво" читала Неля Даниленко, "Кінорежисуру" — Тарас Ткаченко, "Літературну періодику" — Віталій Святовець, "Риторичку" — народний артист України Анатолій Паламаренко.

— **Яка подальша доля студентів цього відділення?**

М. Н.: Це залежить од того, що вміє робити випускник. Людина з вищою філологічною освітою може працювати в усіх сферах філології, якщо ж абітурієнт вибрав собі спеціальність "Літературна творчість", то він має займатися насамперед творчістю. Взагалі останні п'ять років наш університет випускає фахівців із так званими вільними дипломами. Є проект про Національний університет, у якому говориться, що 70-80 % випускників держава береється працевлаштувати. Але коли ці проекти будуть втілюватися в життя?..

— **Що б Ви хотіли змінити або доповнити надалі в цьому відділенні?**

М. Н.: В майбутньому, очевидно, ми будемо ділити студентів за жанрами, тобто — на поетів і прозаїків, що дасть змогу активніше працювати з ними в цьому, вужчому, руслі. Драматургів ми, напевне, об'єднаємо з прозаїками. На жаль, зараз мало початківців, які б писали саме п'єси. Можливо, активізує інтерес до жанру драматургії Василь Фольварочний, який почав читати курс драматургічної творчості.

Олександр Григорович Астаф'єв: Хотілося б, щоб викладачі, а й діаспорні письменники, зарубіжні митці, лауреати премій (чому б і не Нобелівської?). Причому це мають бути люди різних естетичних смаків, світоглядів, уподобань, представники різних літературних течій: від реалізму до авангарду. Але тут виникають проблеми з оплатою...

— **Чи матимуть ваші студенти пільги при вступі до Національної спілки письменників України?**

М. Н.: Ні. Перевага надається тому письменнику, який показує

себе справжнім творцем; він може не мати спеціальної освіти, але випускати у світ прекрасні твори.

Уже кілька наших студентів саме з цього відділення стали членами Спілки письменників. Це — Олесь Лященко, Олесь Мамчич, Олександр Стусенко й Олег Здорик, студенти сучасних четвертих-п'ятих курсів. Їх прийнято до СПУ не "за пільгами", а за те, що вже нині виявляють літературний талант.

— **Які у вас побажання для студентів?**

М. Н.: Бажаю їм бути талановитими і йти у велику літературу "семимильними кроками". А також виробляти свій індивідуальний почерк. Ми усвідомлюємо, що "навчити на письменника" фактично неможливо, тому завдання нашого відділення — не стільки навчити писати, скільки огранити талант, дати йому ази творчості минулого (бо в літературі залишаються ті, які мають свій, неповторний голос). І, звичайно, доносити правду, істину про свою епоху, про свій час.

Розмовляла випускниця відділення "Літературна творчість" Інституту філології **Ніна ДУЗІНКЕВИЧ**

Наталка БІДА

Народилася 1981 р. у селі Воскресенка Запорізької області. З 1998 р. навчаюся в Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка. Люблю поезію, живопис, події і писати листи додому.

ІДЕЇ НЕНАПИСАНОГО РОМАНУ

*

Ти зникаєш суєту,
П'яною ходою
Розтинаючи
Хвилі
Килима
Ти витрачаєш купу енергії,
Силкуючись сподобатись
Тиші
Ти вживаєш у їжу
Розум

*

Плинно стікають уста із помад
Плинно не з'являється метода
оригінально вигадувати вірші
Плинно втомлююсь їх не писати
Плинно виводжу вдих із тебе
Не поспішаю

*

Втисни жменю гарячих
вій у
моє промерзле
тіло

І відійди

Я збережу
Тавро
На собі
На дітях
На

*

За рихтуванням
одягу твого
Опилююся
золотом розтертого
єства
й виношую
собор поганський
у
власній плоті
вливаючи
Ти в Я

*

Лист-уриков
цитований
із текстів
власних
пам'ятей
і
необґрунтованих
інтуїтивних
намагань
зрозуміти
логіку
збігу подій

Отче наш,
Ти,
Що єси на небесі...
Най святитси
Імя Твоє,
Най буде
Воля Твоя...
Во віки віків
Амінь.

Церква. Служба Божа. Вогонь загоряється і ... гасне. Все перемишується: день із ніччю.

— Я люблю Тебе Господи! Ти єдиний, — вона вклоняється, цілує ікону і встає з колін. — Ідемо додому.

Вже пізно, — коло дверей знову повертається, хреститься і, виходячи, виносить із собою святість неділі.

Вже й справді пізно. Так завжди закінчує службу отець Василь.

На дворі літо. Ґазди посідали собі на лавочку біля церкви та й мудрують: "Може дасть їм Бог сею літа гарні жнива, а може — гей, гей! — знову уперіщить градом. Як тогорішну пшеницю побилло?"

Баба Катерина прибирає в церкві: задуває та й заносить свічки, розстеляє верети, витирає церковне начиння.

— Вчора їм казала свій не-

Ніна ДУЗІНКЕВИЧ

НЕДІЛЯ, або З НЕДІЛЕЮ ВАС, ЛЮДИ ДОБРІ!

вістці помий вікна, помий вікна! — не помила. Боєси роботи, як вогню. А малий чисто віфолотень. Взяв вчора таку файну бабу (хліб) та й поніс хлопцем аби горівку запивали. То всьо го вчит отої Марійки Штифанишиної Богдан. То єго робота.

Бабу слухав, притакуючи їй, паламар — старий, сивий, із кострюбатим носом і великими страшними бровами дід Павло.

— Як то файно було за нашої молодости. Було рано в церкву файно си зберемо, мама причеше, чисту сорочку дасть. А квіток начепимоси!

Слухай, Павле! — баба так монотонно говорила, що дід, чекаючи коли вже можна буде закрити церкву, задрімав. А тут раптом на тобі — баба щось ще з нього хоче.

— Що хоч?

— Та ти знаєш, що Палагина Оксана привеласи якогосьси з міста.

Дід такої новини не чув:

— Так що?

Баба зовсім не звертала увагу на дідові відповіді, а говорила собі далі:

— Та бігме! Ади вчора була м їм у Федорової Дуньки, тої, знаєш, що коло кладки живе. Вна ми трохи родичков є. Так вна казала, що такий високий, трохи циба-тий, ще й якусь борідку має. Каже, що файний, але я м його не виділа.

— Має гроші? — дід виявився практиком.

— Та відей, бо купив і такі ковтки, що мають по два камінці в кожному, то так си світєт, що ну, — баба від того захоплення аж руками сплеснула. Ні сержок, ні камінців вона не бачила, але її

розказувала Федорова Дунька.

— Кажеш, кульчики купив. Гм? — дід явно був задоволений таким ходом розмови. Він трохи побоювався язикатої баби. Але...

— Слухай, а що твоя внука — ота, Славкова — не ходит до церкви. Я ї якосьту виділа, та в такі красні сукенці, що гей-гей. Гріх тобі сі жаліти, файну внуку маєш, коло сина живеш, син всьо дбає. Та й невістка кажуть, нічо. А то правда, що вна вчора молоко перевернула с піт корови. Гій, гій — я вже скільки років коло корови си знаходила, а такого трафунку ще зі мною не було.

Дід почав вовтузитися на місці. Він зовсім не любив обговорювати людей, особливо членів своєї родини.

Баба була добрим психологом. Помітивши, що її слухач уже нервусь, швидко змінила тему:

— Ти си вчора їздив на базар?

— А що?

— Та я ті виділа, як йшов їс на гостинець, та таку торбу на плечах їс тєг.

Дід мовчав.

Баба продовжувала:

— Чи то ти своїй Ганнусі знов ніс до Томачі. Ото доньку маєш. Ніби твоя, а насінне бозна звідки таке. Та то ти і твоя жінка такі чесні, до церкви ходет. А вна? Мій Василь колись сі на неї задивлев, хотів си ї жинити. Не дала. Прости, Павле, що таке говорю. Файна, то файна, та й голос файний має, але не ґаздиня. Ади зразу видно по дівці, яка буде.

Дід устав. Підійшов до ікон, почав молитися. Баба замовкла, бо не можна було, коли чоловік молиться, говорити.

Перехрестився ще раз. Поці-

лував іконку, взяв хліб:

— Ну що, пішли?

— Ой-ой-ой! Як мене мої плечі болет. Вчора м взяла фасоль торішнєх тай хотіла змолотити. Та вже не можу, ой не можу, — Катерина засовувала свої шухляди, де клала гроші, замикала (хоч кожного разу мала сказати, що "не боїтси злодія"), зачиняла комірчину.

Павло чекав уже на дворі. За цей час він встигав набити люльку і випустити перші хмарки диму.

Нарешті з дверей церкви показувалася постать баби Катерини — ще на ходу щось шепочучи, чи жуючи — і вони разом йшли додому.

Жили на одній вулиці. Разом гралися в дитинстві, разом діувалос-парубкувалосся, потім і кумами стали. Одним словом — сусіди.

Дід Павло давно звик до бабиного язика. А вона знала, що не любить дід, коли чіпають його онуку, та ще доньку, яка в місті. Знала, та під'юджувала деколи діда, щоб той понервнувся. А дід любив слухати бабині теревені, теревені "польського радіо", як прозвала бабу Катерину на селі молодь.

Отак вони йшли. Дві згорблені постаті в літньому промінні сонця. Грубі руки, нехитрий убір, проста мова — вони знали одне одного з півслова.

Ішли. А надворі був час обіду. Час відпочинку і ... спогадів.

На піску гралися діти. А мені, як у старі добрі часи, хотілося лише сказати:

— З неділею Вас, люди добрі!